

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

MOTIVACE A POTŘEBY PĚSTOUNŮ

Vedoucí práce: Mgr. Michal Kaczor

Autor práce: Bc. Isabela Vilingerová

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: třetí

2017

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

23. března 2017

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Michalu Kaczorovi za jeho pečlivé vedení, podnětné připomínky a cenné rady. Za konzultaci výzkumné části práce děkuji RSDr. Jánů Mišovičovi, CSc. Mé díky patří také sociálním pracovnícům Centra podpory pěstounských rodin Mgr. Lence Čadové a Mgr. et Mgr., Bc. Erice Jarošové za zprostředkování rozhovorů s pěstounkami.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 SOUČASNÝ STAV V OBLASTI NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ	7
2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE.....	11
2.1 Zařazení pěstounské péče do systému náhradní péče o dítě	12
2.2 Být pěstounem	13
2.3 Práva a povinnosti pěstounů	15
2.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu	17
2.5 Dávky pěstounské péče	18
3 MOTIVACE	20
3.1 Motivace k pěstounství.....	20
4 POTŘEBY	23
4.1 Potřeby pěstounů	23
5 VÝZKUM.....	26
5.1 Výzkumný problém	26
5.2 Výzkumný cíl	26
5.3 Výzkumné otázky	27
5.4 Výzkumný vzorek	27
5.5 Sběr dat.....	28
5.6 Výsledky.....	29
5.7 Nejdůležitější zjištění	31
5.8 Odpovědi na výzkumné otázky	32
6 DISKUZE	33
ZÁVĚR.....	36
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	38
SEZNAM PŘÍLOH.....	41
PŘÍLOHY	42
ABSTRAKT	53
ABSTRACT	54

ÚVOD

V oblasti náhradní péče o dítě se většina zájmu stáčí právě k dětem a ti, kteří tu náhradní péči poskytují, stojí víceméně v pozadí. Bylo toho nespočet vyzkoumáno a popsáno o dětech, které nemohou vyrůstat u svých vlastních rodičů. Dětské deprivaci je věnováno velké množství literatury, stejně tak potřebám těchto dětí v jednotlivých vývojových obdobích a v různých oblastech jejich života, zejména v nové rodině a ve škole.

Výčet této literatury předkládá např. Sychrová, která uvádí devatenáct českých publikací týkajících se dětí v náhradní péči a dalších 21 cizojazyčných publikací zaměřených na totéž¹. Z literatury použité v této bakalářské práci se dětem věnuje třináct publikací, z nichž pouze u dvou téma dětí nepřevažuje nad tématem náhradních rodičů nebo fungování náhradní péče.

Já jsem se rozhodla vzít to z té druhé strany a zaměřit se na ty, na které se možná trochu zapomíná, přitom by to bez nich nešlo. Jejich důležitost dokládá např. toto tvrzení: Jednou z hlavních zásad práce v náhradní rodinné péči je, že „v nejlepším zájmu dítěte je mimo jiné to, aby o něm a o jeho rodině (ať již biologické či náhradní) rozhodovali lidé, kteří znají osobně, dobře a současně obě strany – dítě a případné náhradní rodiče“². Z tohoto výroku jasně vyplývá, že budoucí pěstouni se těší (měli by se těšit) stejné důležitosti jako děti, pro které se náhradní rodiče shánějí.

Práce si klade za cíl zjistit, co (motivace) pěstouny vedlo k tomu, přijmout dítě do pěstounské péče a také k čemu (potřeby) pak ta péče přivedla pěstouny.

Důvody, pro které se pěstoun rozhodl stát pěstounem, jsou zajímavé samy o sobě. Zejména pak ty, které ho vedly k výběru pěstounství před osvojením. Motivy jsou důležité také pro struktury, jež náhradní rodinnou péči zprostředkovávají a zajišťují. Jsou to důvody, pro které o něco usilujeme³, v náhradní rodinné péči se zkoumá, proč žadatel usiluje o svěřeni dítěte do péče. Proto jsou důležitým aspektem, jež je posuzován z hlediska vhodnosti žadatelů stát se náhradním rodičem.

Náhradní péče o dítě nastupuje až v situacích, kdy dítě déle nemůže setrvávat u svých biologických rodičů. Klade vysoké nároky na ty, kdo se ji rozhodnou vykonávat. Osvojitelé či pěstouni musí být připraveni na různé formy deprivace nového dítěte v rodině, poruchy chování, obtížné navazování citové vazby, zdravotní či mentální

¹ Srov. SYCHROVÁ, A. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. s. 41.

² KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. s. 120.

³ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie téměř pro každého*. s. 162.

hendikep, psychické poruchy nebo problémy spojené s odlišným etnikem atd. S takovými případy se mají umět vyrovnat, orientovat se v problematice vážící se ke konkrétnímu dítěti a zvládnout takové situace a péči o takové děti.

Takové nároky spojené se vzniklou situací jistě vyvolávají nové potřeby, se kterými se pěstoun před tím, než se stal pěstounem, nesetkal. Znalost těchto potřeb je stěžejní pro doprovázení pěstounů po dobu, po kterou poskytují péči.

Zjišťování potřeb a motivací proběhne formou rozhovorů s pěstouny. Otázky jsou zaměřené na to, co je vedlo k rozhodnutí stát se pěstounem, jaký byl rozhodovací proces, jak se vyrovnali s novou rolí a starostmi o přijaté dítě atd.

Pro provedení výzkumu je důležité se nejdříve zorientovat v pojmech pěstounská péče, motivace a potřeby. Rozboru rozhovorů proto předchází zpracování teoretických poznatků z oblasti náhradní rodinné péče, motivace a potřeb. První kapitola představuje způsoby, jakými rodiče selhávají ve své funkci a tedy že je institut pěstounské péče nutný. Následuje přehled poznatků a legislativního uspořádání pěstounské péče, v České republice. Zvláště se zde věnuji dávkám pěstounské péče, neboť mohou být motivačním prvkem. Také jsem věnovala samostatnou kapitolu pěstounské péči na přechodnou dobu, protože jedna z respondentek je právě pěstounskou na přechodnou dobu.

Krátce se věnuji pojmům motivace a potřeby, abych vysvětlila, proč jsou pro pěstouny a celý institut náhradní rodinné péče důležité – tedy že ovlivňují a do určité míry řídí lidské jednání a rozhodování. „*Motivace je intrapsychicky probíhající proces, vycházející z nějaké potřeby a vyúsťující ve výsledný žádoucí vnitřní stav*“⁴.

Poté, co budou interpretovány výsledky rozhovoru, je porovnám s teoretickými poznatky jiných autorů.

Použitá literatura se týkala převážně tématu náhradní rodinné péče z mnoha pohledů. Velmi dobře zpracované a jako podklad vhodné jsou tituly od Sobotkové a Očenáškové (*Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*), Smolíkové (*Tradice pěstounské péče v českých zemích*) a Sychrové (*Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*) – tedy ty nejaktuálnější. Výrazná je publikace Zezulové (*Pěstounská péče a adopce*), která je sama pěstounkou, ale obsah se neomezuje jen na příběhy, které zažila. Věnuje se také procesu zprostředkování a přínosný je pohled na tuto problematiku ze strany toho, kdo si tím sám prošel. V kapitolách o motivaci a potřebách jsem čerpala z „učebnic“ obecné psychologie.

⁴ NAKONEČNÝ, M. *Motivace chování*. s. 15.

1 SOUČASNÝ STAV V OBLASTI NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ

Sychrová popisuje situaci v současných rodinách proměnou jejich funkcí. Biologicko-reprodukční funkce rodiny ustupuje do pozadí, což se projevuje menším počtem dětí v rodinách a také vyšším věkem prvorodiček. Je to způsobeno širokou škálou možností, jež se před mladými lidmi otevírají. Zaměřují se více na své koníčky a seberealizaci mimo rodinný život, ženy se více soustředí na svou pracovní kariéru a nejsou ekonomicky závislé na manželovi. Celá společnost je výkonově orientovaná. Rodičům ubývá čas na jejich děti, ačkoli výchovná funkce je nyní považována za zásadní.⁵

Naprostá většina dětí, které vyrůstají v náhradní rodinné nebo ústavní péči, má alespoň jednoho biologického rodiče⁶. Ti však svůj úkol, tedy výchovu, neplní⁷. Pro děti v takové situaci se někdy používá termín **sociálně osiřelé** – jejich rodiče jsou naživu, ale nestarají se o ně. „*Biologické rodičovství není samo o sobě zárukou kladného vztahu k dítěti; naopak nevylučuje hrubé zanedbávání, odmítání ani týrání dětí*“⁸.

Mezi příčiny, jež vedou k odebrání dítěte biologickým rodičům, patří např. špatné sociální zázemí rodičů, nemoc (ať už psychická či somatická), závislosti nebo výkon trestu⁹. Dále domácí násilí, zanedbávání, zneužívání. Dítě také může být rodiči opuštěno.¹⁰

Důvody nutnosti náhradní péče o dítě lze rozdělit do dvou základních kategorií, a to poruchy rodiny a poruchy rodičovství. Poruchy rodiny znamenají její špatné fungování, projevující se nedostatečnými citovými vazbami, neposkytování podpory členům a nedodržováním pravidel a rolí. Poruchy rodičovství jsou případy, kdy se rodiče o své dítě starat nemohou či neumějí (ale chtějí) a případy, kdy se o dítě starat nechtějí. Do náhradní péče přicházejí tedy z nestabilních rodin.¹¹

Lepší variantou jsou náhradní rodiny¹², neboť se objevují názory, že dysfunkční je dokonce každé ústavní zařízení náhradní péče o dítě¹³. Individuální přístup náhradních rodičů k dítěti mu umožní osobnostní rozvoj¹⁴. Rodina je první místo, kde

⁵ Srov. SYCHROVÁ, A. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné výchovy*. s. 43-44.

⁶ Srov. Tamtéž. s. 45.

⁷ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. s.43.

⁸ KOLUCHOVÁ, J. Z výsledků dlouhodobých výzkumů pěstounských rodin. In *Pediatric pro praxi*. s. 72.

⁹ Srov. ZEŽULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. s. 117.

¹⁰ Srov. SYCHROVÁ, A. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné výchovy*. s. 45.

¹¹ Srov. Tamtéž. s. 45-46.

¹² Srov. MATĚJČEK, Z. (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. s. 85.

¹³ Srov. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. s. 31.

¹⁴ Srov. ŠMAJDOVÁ BÚŠOVÁ, K.; KUČERA, M. *Profesionální rodičovství: etnografická studie*. s. 21.

jedinec zažívá socializaci a jako taková je nenahraditelným pilířem ve vývoji každého člověka. Děti potřebují vztah a být si tímto vztahem jisté. To je aspekt, který dětem, o které se vlastní rodiče nestarají, chybí nejvíce a také který žádné ústavní zařízení neposkytne¹⁵.

Do pěstounské péče nejčastěji přicházejí děti se zdravotními problémy (fyzický nebo mentální hendikep, duševní porucha v důsledku citové deprivace), s vyšším věkem (mívají špatné zkušenosti z předchozích opatření s odlišnou etnickou příslušností (jež je sociálním hendikepem), nebo celé sourozenecké skupiny (zde je v zájmu zachování sourozeneckých pout).¹⁶ Z toho vyplývá, že se může jednat i o děti, jež by bylo z právního hlediska možné osvojit. Osvojitelé se jim však vyhýbají, neboť jejich výchova a péče o ně je příliš náročná. Pěstouni jsou školení profesionálové, jejichž průběžné vzdělávání je připravuje právě na problematiku skupiny dětí.

Nutno poznamenat, že rozdělení rodiny by měla předcházet její **sanace**, tedy podpora jejího fungování. Je to snaha udržet rodinu pohromadě prostřednictvím zlepšení jejího fungování. Zda je vhodné k tomuto kroku přistoupit, se určí po zvážení závažnosti situace v rodině. Tyto postupy lze použít u případů domácího násilí nebo léčby závislosti. Sociální práce je zaměřená na celou rodinu, ne jen vybrané členy, ačkoli cílem všech snah je pomoc dítěti (prostřednictvím pomoci všem členům).¹⁷

¹⁵ Srov. KUBÍČKOVÁ, H. *Dítě – rodina – instituce aneb Jak neztratit budoucnost*. s. 6.

¹⁶ Srov. SOBOTKOVÁ, I.; OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. s. 11-12.

¹⁷ Srov. BECHYŇOVÁ, V. *Náhradní výchova dětí – pohled nestátní neziskové organizace, zabývající se sanací rodiny*. s. 8-9.

1.1 NARŮSTAJÍCÍ POTŘEBNOST PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Následující tabulky ukáží, že přibývá pěstounů a že do pěstounské péče je svěřováno stále více dětí. Pěstounské péče je stále více využívána.

Tab. 1: Počet dětí svěřených do pěstounské péče v jednotlivých letech

Rok	Počet dětí svěřených do pěstounské péče	Počet dětí svěřených do pěstounské péče na přechodnou dobu	Počet dětí dohromady
2011	1 501	6	1 507
2012	1 581	41	1 622
2013	2 022	169	2 191
2014	2 218	450	2 668
2015	1 941	614	2 555

Zdroj: MPSV - Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí, vlastní zpracování.

Tabulka 1 vyjadřuje, kolik dětí bylo v každém roce nově svěřeno do pěstounské péče. Uvádím zde pouze pro ilustraci posledních pět let, za rok 2016 není statistické zpracování zatím dostupné. Lze vypočítat postupný nárůst umísťovaných dětí, což může znamenat navyšující se poptávku po osobách, které by přijali dítě do své péče. Strměji stoupá počet dětí v přechodné péči. Pouze v roce 2015 bylo umístěno méně dětí (přesto v přechodné péči pozorujeme nárůst), možná z důvodu až příliš prudkého nárůstu v předešlých letech, který mohl počet vhodných žadatelů vyčerpat.

Tab. 2: Počet nově přibylých pěstounů v jednotlivých letech

Rok	Počet podaných žádostí	Počet pěstounů	Počet pěstounů na přechodnou dobu	Počet pěstounů dohromady
2011	703	neuveďeno	neuveďeno	1 688
2012	1 152	neuveďeno	neuveďeno	1 945
2013	1 756	neuveďeno	neuveďeno	2 563
2014	1 156	2 292	313	2 605
2015	407	1 991	377	2 368

Zdroj: MPSV - Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí, vlastní zpracování.

Tabulka 2 ukazuje, kolik každý rok přibýlo pěstounů – tzn. osob, jež mají alespoň jedno dítě v pěstounské péči. Opět ukazují pouze posledních pět let pro ilustraci. Je patrný postupný nárůst osob, jež přijímají do své péče dítě. V roce 2015 došlo k poklesu, stejně jako v počtu svěřených dětí. Tyto výkyvy tedy korespondují. Z tabulky 2 je dále zřejmé,

že osob, které se staly v daném roce pěstouny, přibývá více, než je v daném roce podaných žádostí. Efektivita umístování dětí tedy spíše narůstá v posledních letech.

Celkový počet pěstounů v České republice stoupl od začátku roku 2011 do konce roku 2015 z 8 904 na 10 467 osob, jež mají v pěstounské péči alespoň jedno dítě¹⁸.

Tyto údaje společně s údaji uvedenými v obou tabulkách dohromady ukazují zvyšující se potřebu náhradních rodičů pro děti, potažmo důležitost pěstounů pro systém náhradní péče o dítě. Což s sebou nese nutnost péče o tyto pěstouny, protože pokud se při vykonávání své role nebudou cítit bezpečně a příjemně, nebudou cítit podporu státu a jeho institucí, nemohou ji vykonávat kvalitně¹⁹.

Nepostradatelnost pěstounské péče dokazuje také její znovuzavedení prostřednictvím zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Komunistický režim tento institut zrušil na více než 20 let. Ukázalo se však, že chybí opatření pro děti, jež se nedaří osvojit.²⁰

¹⁸ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE a SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2011*. [online].; Srov. MINISTERSTVO PRÁCE a SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2015*. [online].

¹⁹ Srov. ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. s. 145.

²⁰ Srov. SMOLÍKOVÁ, V. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. s. 52.

2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Pěstounská péče je služba státu pro děti, které nemohou žít u svých biologických rodičů a zároveň nejsou právně volné. Právně volné dítě je takové, jehož se rodiče vzdali nebo uplynula doba prokazující jejich tzv. kvalifikovaný nezáměr. Takové dítě je možné osvojit. Pro dítě, o které alespoň jeden z rodičů projevuje zájem, ale není schopen se o ně z nejrůznějších příčin postarat, je nejvhodnější formou právě pěstounství. Jinak by muselo vyrůstat v ústavním zařízení, např. dětském domově.

Dítě žije v rodině pěstouna jako její člen. Je vyživováno, šaceno, vychovááno, posíláno do školy. Účelem pěstounské péče je „*simulování základních rodinných vazeb v náhradní rodině*“²¹. Podle Koluchové si zde dítě nejen vytvoří citové vazby důležité pro jeho psychický vývoj, ale také dosytí případný nedostatek citového zázemí z předešlých let²². Matějček přímo píše, že čím jsou vztahy mezi pěstouny a dětmi bližší vztahům mezi rodiči a dětmi v dobré rodině, tím lépe²³. Pěstoun může prožívat dilematicky svou roli jakožto rodiče. Musí dobře uchopit svou roli v životě dítěte a nesnažit se úplně nahradit jeho biologické rodiče²⁴.

Je to forma péče o dítě **státem garantovaná**, což znamená, že stát ji zajišťuje a také na ni dohlíží. Technicky vzato toto zajišťují orgány sociálně-právní ochrany dětí. Sociální pracovníci těchto oddělení pěstouny nejen kontrolují, ale jsou také připraveni poskytnout odbornou pomoc v situacích, které jsou nad možnosti pěstounů. Dohlížení obnáší návštěvu pěstounské rodiny nejméně jednou za dva měsíce. Každých šest měsíců orgán sociálně-právní ochrany dětí obdrží zprávu o průběhu péče od pracovníka organizace, s níž má pěstoun uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí ukládá sociálním pracovníkům hájit zájmy dětí.²⁵

²¹ SMOLÍKOVÁ, V. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. s. 12.

²² Srov. KOLUCHOVÁ, J. *Výsledky využívání psychologie v pěstounské péči*. s. 63.

²³ Srov. MATĚJČEK, Z. (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. s. 13.

²⁴ Srov. KUBÍČKOVÁ, H. *Dítě – rodina – instituce aneb Jak neztratit budoucnost*. s. 79.

²⁵ Srov. ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. s. 145.; Srov. SYCHROVÁ, A. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné výchovy*. s. 116.

2.1 ZAŘAZENÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE DO SYSTÉMU NÁHRADNÍ PÉČE O DÍTĚ

Oba rodiče dítěte jsou ti, kdo jsou především oprávněni a také povinováni jej vychovávat a starat se o něj²⁶. Nejlepší prostředí, ve kterém může dítě vyrůstat, skýtá rodina. Tvoří nejpřirozenější prostředí pro výchovu a zdravý vývoj tělesný i duševní. S ústavní výchovou se pojí deprivace, zejména citová. Proto se dává přednost náhradní rodinné péči.

Pro případy, kdy se rodiče nemohou, neumějí nebo nechtějí starat o své dítě, se nabízejí dvě možnosti a to náhradní rodinná péče či ústavní výchova. Přednost se zásadně dává rodinné péči před ústavní v souladu s ideou nejlepšího zájmu a blaha dítěte. Z hlediska uspokojování jeho psychických potřeb je nejlepší funkční vlastní rodina, pokud nefunguje, je to funkční náhradní rodina a na posledním místě je ústavní zařízení²⁷. Institut náhradní rodinné péče poskytuje život v přirozeném rodinném prostředí²⁸.

Pěstounská péče je jednou z forem náhradní rodinné péče. Mezi další formy patří osvojení, poručenství (v případě, že poručník osobně pečuje o dítě) a svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče. Zvláštní pozici zaujímá hostitelská péče, jež ani nebývá počítána mezi formy náhradní rodinné péče. Tento institut umožňuje rodinám poskytnout zázemí na pár dní dětem vyrůstajícím v ústavní péči.

Pěstounská péče nabývá různých podob. Rozlišujeme individuální, probíhající v rodinách, a skupinovou, jež je uskutečňována v tzv. SOS dětských vesničkách nebo jiném zařízení pro výkon pěstounské péče. Dále lze rozlišit tzv. klasickou nebo také dlouhodobou pěstounskou péči a pěstounskou péči profesionální nebo také na přechodnou dobu. v praxi se rozlišuje příbuzenská a zprostředkovaná.

Klasická (dlouhodobá) pěstounská péče trvá od svěření dítěte do péče do jeho zletilosti, případně do ukončení rozhodnutím soudu. Na přechodnou dobu se rozumí nejvýše jeden rok a během této lhůty má dojít k rozhodnutí o dalším osudu dítěte. Příbuzenská péče se nejčastěji týká prarodičů a dalších nejbližších příbuzných dětí. Zprostředkovaná je pak mezi dítětem a pěstounem, jež nejsou v žádném příbuzenském vztahu.

²⁶ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE a SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Formy náhradní rodinné péče*. [online].

²⁷ Srov. SOBOTKOVÁ, I.; OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. s.23.

²⁸ Srov. SMOLÍKOVÁ, V. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. s. 9.

Vykonávání pěstounské péče je řízeno zákonem č. 89/2012 Sb. (§ 958 až § 970²⁹), občanský zákoník, zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (Zákon č. 401/2012, Sb.³⁰). Pěstoun uzavírá dohodu o výkonu pěstounské péče s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, jímž jsou obecní úřad obce s rozšířenou působností, krajský úřad nebo pověřená nestátní nezisková organizace³¹.

2.2 BÝT PĚSTOUNEM

Na pěstouny je kladen základní nárok být schopeni zajistit řádnou výchovu dítěte³². Jde ale také o mnohem víc – o navázání trvalých vztahů³³. Občanský zákoník žádá splnění tří základních podmínek, jsou jimi záruka řádné péče, bydliště na území České republiky a souhlas se svěřením dítěte do péče³⁴.

Stát se pěstounem není jednoduché. Je to poměrně dlouhý a složitý proces, protože jde o závažnou situaci. Dítě, pro které se hledá náhradní rodina, už pravděpodobně prožilo mnoho příkoří a je třeba se tomu v budoucnosti vyhnout. Proto jsou žadatelé „zkoumáni“ a posuzováni několika odborníky, zda to zvládnou, zda už dítěti u nich nic špatného nehrozí. Je potřeba dítě s osvojitelem či pěstounem spárovat tak, aby to vyhovovalo oběma stranám.

Žádostí o pěstounství je málo na to, aby mohly být umístěny všechny děti, které náhradní rodinu potřebují. Je jich také méně, než žádostí o osvojení³⁵. Pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí na krajských úřadech jednotlivých krajů rozhodují o zařazení do registru žadatelů na základě odborného posouzení. Tomu předchází prověřování žadatelů, jež však provádí sociální pracovníci sociálně-právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností.

Prověřování začíná doložením množství dokumentů o žadatelích. Dále návštěva žadatelů v jejich bydlišti a také psychologická vyšetření. Psychologické vyšetření zkoumá motivaci k přijetí dítěte, osobnost a vlastní dětství žadatele, partnerský vztah

²⁹ Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění platném k 28. 2. 2017. [online].

³⁰ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění platném k 19. 9. 2016. [online].

³¹ Srov. SOBOTKOVÁ, I.; OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. s.26.

³² Srov. KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. s. 150.

³³ Srov. MATĚJČEK, Z. (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. s. 115.

³⁴ Srov. SYCHROVÁ, A. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. s. 11.

³⁵ Srov. SOBOTKOVÁ, I.; OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. s.13.

a výchovné předpoklady. Sociální pracovníci důkladně, pečlivě a podrobně zkoumají situaci žadatelů, jejich poměry, motivaci i minulost. Zjišťuje se zdravotní stav žadatelů, sociální poměry a případně názory dětí, které již v rodině jsou. i sami pěstouni však mají po celou dobu prostor pro zjišťování a vyjasňování svých informací o náhradní rodinné péči.³⁶

Nastává období **přípravy na přijetí** dítěte do rodiny. Přípravné kurzy obsahují část individuální a skupinovou. Jejich rozsah se liší podle druhu pěstounské péče, jíž se chce žadatel věnovat – nejméně 48 vyučovacích hodin pro běžnou pěstounskou péči, pro přechodnou pak nejméně 72 hodin. Celkové trvání kurzů bývá od jednoho do tří měsíců. Pokračuje zde sebepoznávací proces zejména během zážitkových aktivit. Začíná vzdělávání formou přednášek nebo diskuzí, kdy se žadatelé dozvědí informace o specifikách náhradní rodinné péče.³⁷

Poté žadatelé čekají, až budou vybráni podle zásady: „hledá se nejvhodnější rodina pro dítě, nikoli nejvhodnější dítě pro rodinu“. Podílí se na tom zejména psycholog, sociální pracovník, pediatr a zaměstnanci ústavního zařízení, v němž dítě momentálně pobývá³⁸. Podle potřeby mohou být přizváni další odborníci z jiných oblastí. Žadatelé samozřejmě mají právo vybrané dítě na základě pečlivého zvážení odmítnout. Nikoli však pěstouni na přechodnou dobu, ti musí být neustále připraveni přijmout jakékoli dítě.

Pěstouni musí být připraveni na případné problémy související s dítětem i jeho původní rodinou³⁹. Když tedy posléze přebírají dítě do péče, měli by získat i informace o něm, zejména co se týče jeho zdravotního stavu a jeho minulosti – aby se vyvarovali zbytečných chyb a zanedbání⁴⁰. Je důležité, aby byli schopni přijmout dítě i s jeho postižením. Ke zvýšení kompetence a profesionality pěstounů tedy přispěje vědomí o jeho specifických potřebách a možnostech. Nedostatečné seznámení s případem nebo nedostatečná příprava na novou situaci může vést až k ukončené pěstounské péče a navrácení dítěte do ústavního zařízení. Žadatelé musí dobře zvážit své schopnosti a možnosti, jak velký problém dokáží zvládnout. Nesmí péči o dítě vnímat jako sebeobětování⁴¹.

³⁶ Srov. KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. s. 154-155.; Srov. SOBOTKOVÁ, I.; OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. s. 13.

³⁷ Srov. SOBOTKOVÁ, I.; OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*.s. 13.

³⁸ Srov. KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. s. 156.

³⁹ Srov. Tamtéž. s. 152.

⁴⁰ Srov. ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. s. 121.

⁴¹ Srov. MATĚJČEK, Z. (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. s. 126.

Může proběhnout **předpěstounská péče**, což je v podstatě zkušební doba, během níž se ukáže, jak bude fungovat vztah mezi pěstounem a dítětem, zda je pěstoun schopen se o dítě postarat a zda je dítě schopné si v novém prostředí zvyknout.

Pěstounem konkrétního dítěte se může stát buď jeden z manželů, nebo oba dva. Pěstounská péče vzniká z rozhodnutí soudu, jenž ji také může ukončit. Pokud je dítě dostatečně staré, aby dokázalo situaci posoudit, soud přihlíží k jeho názoru. Běžně končí tím, že dítě dosáhne plnoletosti, u nezaopatřeného dítěte trvá nejdéle do jeho 26 let.⁴² I poté však v dobře fungujících pěstounských rodinách děti zůstávají do chvíle, než si najdou práci a osamostatní se⁴³. Pokud pěstounská rodina fungovala dobře, dále se stýkají a pěstouni jsou považováni za prarodiče potomků „svých dětí“. Soud péči ukončí v případech, že se upravily poměry v biologické rodině dítěte a to se do ní tedy může vrátit⁴⁴. Horší variantou je ukončení péče a následný návrat dítěte do ústavního zařízení. To se stává v případech, kdy pěstoun z různých důvodů nezvládá péči o dítě nebo samo dítě si přeje být raději v dětském domově⁴⁵.

2.3 PRÁVA A POVINNOSTI PĚSTOUNŮ

Práva i povinnosti pěstounů jsou **omezená**. Rodičovská práva zůstávají biologickým rodičům dítěte, stejně tak vyživovací povinnost. Ti rozhodují o důležitých a mimořádných záležitostech dítěte, pěstoun pouze o běžných věcech. v případě lékařského zákroku, volby povolání nebo podobné závažné záležitosti žádá o souhlas zákonného zástupce dítěte.⁴⁶ Rodičovská zodpovědnost však může být omezena, pozastaven její výkon nebo jí rodiče mohou být zbaveni⁴⁷. Pokud rodiče nespolupracují s pěstouny na řešení zásadních otázek, povolení může udělit soud⁴⁸. Na soud se pěstoun

⁴² Srov. KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. s. 150.

⁴³ Srov. SOBOTKOVÁ, I.; OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. s.11.

⁴⁴ Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Z. Pěstounská péče: mýty versus ústavně konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferend. s. 79.

⁴⁵ Srov. PRŮŠOVÁ, L. Analýza příčin ukončení a zrušení náhradní rodinné péče na návrh pěstounů před dosažením zletilosti dítěte. s. 53.

⁴⁶ Srov. KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. s. 150.

⁴⁷ Srov. SOBOTKOVÁ, I.; OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. s.10.

⁴⁸ Srov. GABRIEL, Z.; NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. s. 47.

může obrátit v případě, že podle jeho názoru není rozhodnutí zákonného zástupce v souladu se zájmem dítěte⁴⁹.

Dítě se se svými rodiči (a dalšími příbuznými) může nadále stýkat. Rodiče mají právo na informace o svém dítěti, např. jestli je zdravé nebo jaký má prospěch ve škole⁵⁰. Je zde tedy jasný rozdíl od osvojení – osvojitel se z právního hlediska stává rodičem dítěte, pěstoun nikoli. Přesto se neformálně takové vazby a citová pouta zpravidla vytváří a udržují⁵¹. Formálně je pěstoun profesionál.

Tomu také odpovídá skutečnost, že dostává za vykonávání péče o dítě peněžitou odměnu (viz kapitola Dávky pěstounské péče). Někomu to může přijít zvláštní, protože rodiče za výchovu svých dětí žádnou finanční odměnu nedostávají. Je to tak proto, že pěstouni „*výchovou dítěte se složitou minulostí prokazují státu a celé společnosti nedocenitelnou službu*“⁵². Tato služba spočívá v láskyplné výchově jedince, jenž je díky ní dobře socializován a schopen zařadit se do pracovního procesu, potažmo nepotýkat se se sociálními problémy. „*Pěstounství člověk nedělá pro peníze, ale za peníze.*“⁵³ Za to stát očekává kvalitní vykonávání pěstounské péče, tzn. zodpovědné a odborné.

Fakt, že mají pěstouni omezená práva i povinnosti vůči dítěti, poukazuje také na problematiku citových pout mezi nimi. Pěstoun prožívá dilema, zda s dítětem navázat tak intimní vztah, který by se vyrovnal rodičovskému. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí se k tomu staví tak, že pěstouna nazývá osobou pečující a rodičem pak pouze biologického rodiče. Těžko se však mezi dítětem a osobou, se kterou žije, pečuje o něj a vychovává ho, nevytvoří pevné citové pouto. Na tom je postavená idea náhradní rodinné péče. Protože čistě jen pečovat o dítě dokáže i ústav, dětský domov. Jde ale právě o tu psychologickou stránku věci, aby dítě nezažívalo další citová traumata, naučilo se vytvářet citové vazby a zažilo je.⁵⁴

Pěstounům ukládá zákon o sociálně-právní ochraně dětí **povinné vzdělávání** 24 hodin za rok. Dále mají nárok na poradenské služby. Obojí nejčastěji zajišťují nestátní neziskové organizace, jež jsou pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Obojí je praktickým provedením státní garance této formy náhradní rodinné péče. Stát tím podporuje kvalitu poskytované pěstounské péče. Odráží se v tom také rozdíl od osvojení

⁴⁹ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE a SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Formy náhradní rodinné péče*. [online].

⁵⁰ Srov. SYCHROVÁ, A. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. s. 11.

⁵¹ Srov. MATĚJČEK, Z. (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. s. 16.

⁵² ZEŽULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. s. 20.

⁵³ Tamtéž. s. 20.

⁵⁴ Srov. SOBOTKOVÁ, I.; OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. s.17.

– u osvojení končí provázení rodiny svěřením dítěte do péče. U pěstounství provázení trvá po celou dobu péče.⁵⁵ Toto provázení je důležité, protože odborný dohled poskytne přehled o systému či problematice i upozorní na rizika spojená s problémem či přístupem pěstouna. Může také navrhnout řešení.⁵⁶ Pěstouni se obvykle učí tomu, co je pro biologické rodiče přirozené, pracují na tom. Je žádoucí, aby mezi pěstounem a sociálním pracovníkem, se kterým spolupracuje, panovala důvěra. Pracovník rodinu dobře zná a pěstoun se neostýchá na něj obracet v případě potřeby⁵⁷.

Kromě poradenství pěstounovi náleží právo na zajištění krátkodobé i 14denní celodenní osobní péče o dítě a také právo na pomoc při udržování kontaktu dítěte s jeho rodinou⁵⁸.

2.4 PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU

Tento institut byl zaveden s ohledem na děti, které čekají na rozhodnutí soudu o jejich dalším osudu nebo na vyhledání pro ně vhodných osvojitelů či pěstounů. Očekává se tedy, že k rozhodnutí dojde v krátké době. Dítě po dobu, než jsou vyřešeny jeho záležitosti, tak má možnost žít v rodině místo v ústavu. Je žádoucí, aby se tento trend neustále rozšiřoval a k umístování dětí do ústavů docházelo co nejméně.

Pěstounská péče na přechodnou dobu se využívá ve třech případech, prvním je doba, kdy rodič nemůže své dítě vychovávat. Druhým případem je čekání, než uplyne stanovená doba, po které rodič může dát souhlas s osvojením. Tato lhůta je šest týdnů od narození dítěte. Třetím případem je uplynutí doby do nabytí pravomocnosti rozhodnutí soudu o nezájmu rodičů. Jejich souhlas k osvojení pak není třeba⁵⁹.

Sobotková se domnívá, že tato forma má být zvolena pro dítě, jehož rodina je momentálně v krizi, ale v zásadě funkční. Je nadějně, že krize bude brzy vyřešena a dítě se pak vrátí ke svým rodičům. Každé tři měsíce je soudem přezkoumána situace, zjišťuje se, zda trvají důvody, pro které bylo dítě odebráno rodičům.⁶⁰

⁵⁵ Srov. SOBOTKOVÁ, I.; OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. s.14.

⁵⁶ Srov. CAIRNS, K. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*. s. 78-79.

⁵⁷ Srov. MATĚJČEK, Z. (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. s. 25.

⁵⁸ Srov. SOBOTKOVÁ, I.; OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. s.27.

⁵⁹ Srov. Tamtéž. s. 28.

⁶⁰ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy*. s. 115.

Pěstouni vědí, že mají dítě u sebe jen dočasně, aby nedocházelo k nepříjemnostem při předání dítěte zpět rodině biologické nebo osvojitelské. Dítě tak místo deprivace z kojeneckého ústavu zažije vazbu k blízké osobě.⁶¹ Starší dítě ví, že se k rodičům vrátí, až to bude možné a nevytváří si citové vazby k pěstounům. U mladšího dítěte Sobotková varuje před zklamáním dítěte přerušением pouta, jež si vytvořilo k přechodnému pěstounovi. Může zažívat pocity odmítnutí a ostrčení pěstounem.⁶²

2.5 DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Plátcem pěstounova pojistného na zdravotního i sociálního pojištění je stát. Pěstoun uplatňuje slevu na dani za každé dítě v pěstounské péči, pokud má vedlejší výdělečnou činnost. Má právo na rodičovský příspěvek a dále na čtyři dávky pěstounské péče. Pátou dávkou pěstounské péče je příspěvek při ukončení pěstounské péče, který náleží dítěti a činí 25 000 Kč.

Příspěvky, které obdrží pěstoun, se neváží na výši příjmu rodiny. Jednorázově se vyplácí příspěvek při převzetí dítěte (viz Tab. 3) a příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Měsíčně pak pěstoun obdrží odměnu pěstouna a příspěvek na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči (ten také náleží dítěti, ale vyplácen je pěstounovi, který se o dítě stará). Příspěvek se odvíjí od 1,4násobku životního minima dítěte (viz Tab. 3). Vyplácí je krajská pobočka Úřadu práce na základě žádosti, jež pěstoun podá. Pokud jsou pěstouny oba manželé, náleží pouze jednomu z nich.⁶³

Při koupi motorového vozidla náleží pěstounovi příspěvek ve výši 70% pořizovací ceny vozidla, nejvýše však 100 000 Kč, pokud má v péči nejméně tři děti.

Výše finanční odměny se odvíjí od výše životního minima a obdrží jej za každé dítě, jež má v péči. Zvyšuje se, pokud má v péči tři a více dětí nebo dítě závislé na péči druhé osoby minimálně ve II. stupni. Odměna pěstouna činí za každý měsíc „8 000 Kč, je-li pečováno o jedno dítě, 12 000 Kč, je-li pečováno o dvě děti, 20 000 Kč, je-li pečováno alespoň o tři děti nebo je-li pečováno alespoň o jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II až IV, nebo jde-li o osobu v evidenci,

⁶¹ Srov. ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. s. 174.

⁶² Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy*. s. 115.

⁶³ Srov. KEPKOVÁ, M. *Státní podpora vybraných forem náhradní péče o dítě*. s. 27.

a to i v případě, že nepečuje o žádné dítě, 24 000 Kč, pečuje-li pěstoun alespoň o jedno dítě, které mu bylo svěřeno na přechodnou dobu, a toto dítě je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II až IV⁶⁴.

Tab. 3: Výše příspěvků

Věk dítěte	Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	Příspěvek při převzetí dítěte
0 – 6 let	4 500 Kč	8 000 Kč
6 – 12 let	5 550 Kč	9 000 Kč
12 – 18 let	6 350 Kč	10 000 Kč
18 – 26 let	6 600 Kč	-

Zdroj: Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, vlastní zpracování.

⁶⁴ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění platném k 19. 9. 2016. [online].

3 MOTIVACE

Motivací se nazývá proces, jímž je aktivizováno jedincovo chování. Organismus může být aktivován faktory vnějšími i vnitřními. Tyto hybné síly se nazývají motivy neboli pohnutky. Jsou to příčiny lidského chování a prožívání. Motivů jednání si lidé uvědomují, ale mohou se řídit také neuvědomovanými pohnutkami nebo je mít zvědoměle částečně.⁶⁵

Motivace slouží k udržování rovnováhy organismu, směřuje jej ke stavu, který je žádoucí. Jedná se tedy o uspokojování potřeb a to ve všech dimenzích člověka – biologické, psychologické, sociální i spirituální. Jedinec je motivací řízen k vykonání něčeho žádoucího nebo naopak k vyhnutí se něčemu nepříjemnému.⁶⁶

Motivů lze vyvodit z projevů chování jedince⁶⁷, čehož využívají také psychologové orgánu sociálně-právní ochrany dětí při psychologickém vyšetření žadatelů. Ale nejen oni, také sociální pracovníci si všímá náznaků v chování žadatelů.

Na síle motivu se podílí tři faktory: vnitřní stav subjektu, přítomnost a povaha pobídky a individuální dispozice⁶⁸. Vnitřní stav subjektu při rozhodování se pro péstounskou péči je např. doba, po kterou jsou již vlastní děti z domu nebo pocit, že se ještě dokáže o někoho postarat. Pobídkou může být např. přečtený článek o dětech v dětských domovech nebo dostatečné hmotné zabezpečení. Individuální dispozice je např. kladný vztah k dětem či psychická odolnost.

3.1 MOTIVACE K PĚSTOUNSTVÍ

Motivace k přijetí dítěte do rodiny je závislá na tom, jaké si jedinec během svého života utvořil hodnoty. Záleží na tom, jak vysokou hodnotu připisuje dítěti, resp. tomu mít dítě.⁶⁹ Motivaci by měli mít vyjasněnou již při podávání žádosti, protože je to rozhodnutí, které by mělo být důkladně zváženo. Ale celý proces prověřování a přípravy je vhodný k tomu, si své pohnutky ujasňovat.

⁶⁵ Srov. KOPECKÁ, I. *Psychologie 2. díl: Učebnice pro obor sociální činnost*. s. 28-29.; Srov. PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. s. 319.

⁶⁶ Srov. KOPECKÁ, I. *Psychologie 2. díl: Učebnice pro obor sociální činnost*. s. 28-29.

⁶⁷ Srov. Tamtéž. s. 29.

⁶⁸ Srov. ŘÍČAN, P. *Psychologie*. s. 178-179.

⁶⁹ Srov. SYCHROVÁ, A. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné výchovy*. s. 54.

Pokud se výhradním či hlavním motivem pěstounství stane touha po vlastním dítěti, vzniká vysoké nebezpečí selhání. Bezdětní manželé či partneři se tak rozhodnou vyřešit svou situaci, což provází určité představy o dítěti. Přijaté dítě však pravděpodobně bude mít problémy, se kterými nepočítali a neumějí je přijmout. Např. citově deprivované dítě vyžaduje zvýšenou péči, což pěstouny vyčerpává a frustruje, neboť si přáli děťátko, které jim bude přinášet radost. Takové případy často končí nezdarem a dítě se vrací do ústavu. Sobotková a Očenášková zároveň podotýkají, že bezdětní manželé mohou být kvalitními pěstouny, pokud vnímají své poslání jako službu pro dítě. Nikoli dítě jako službu naplnění své touhy po úplné rodině. Umí se přizpůsobit potřebám dítěte.⁷⁰

Matějček však uvádí, že u většiny pěstounů není motivací bezdětnost, resp. neplodnost nebo úmrtí dítěte. Ta hraje roli více u osvojitelů. U pěstounů se setkáme spíše s touhou pomáhat těm dětem, které to nejvíce potřebují či projevit vděčnost za vlastní štěstí.⁷¹

Stejně tak by se neměli žadatelé rozhodovat pro pěstounství jen pro to, že tak dítě získají rychleji než při osvojování. Může se stát, že sleví ze svých požadavků, přijmou do péče dítě např. odlišné barvy pleti a neuvědomí si anebo popírají obtíže, které mohou nastat.⁷² S těmito problémy se pak možná nebudou umět vyrovnat.

Motivů při rozhodnutí je více, ne jen jeden. Škoviera třídí škálu motivů do tří skupin.⁷³

Zveřejněné, tedy ty oficiální motivy zahrnují:

- altruismus – snaha, ochota a možnost pomoci dětem, které pomoc potřebují
- profesionalita – přesvědčení, že dětem rozumí a že to s nimi umí
- emoce – láska a pozitivní vztah k dětem, snaha naplnit vlastní život
- nenaplněné rodičovství – touha prožít rodičovství alespoň psychologicky, když to není možné biologicky, zabezpečení kontinuity rodiny
- rodina – získat sourozence pro jedináčka
- smysl života, životní náplň – zaplnění prázdného místa po vlastních odejvších dětech, případně přijetí poslání
- ekonomické zabezpečení – snaha o smysluplné podělení se o přebytek materiálních statků

⁷⁰ Srov. SOBOTKOVÁ, I.; OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. s.12.

⁷¹ Srov. MATĚJČEK, Z. (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. s. 54.

⁷² Srov. SYCHROVÁ, A. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné výchovy*. s. 57.

⁷³ Srov. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. s. 54.

- „spasitelský komplex“ – snaha zachránit alespoň jedno dítě, nejraději co nejvíce dětí

Jako **neveřejné**, tedy pro okolí skryté, pociťují žadatelé motivy:

- pragmatismus – dostupnost práce a možnost smysluplně trávit čas
- získání ekonomického zajištění – stabilní příjem
- rodinná povinnost – pociťovaný tlak na přijetí dítěte vytvářený rodinnou sounáležitostí a očekáváním společnosti (zejm. u příbuzenské péče)
- společenský status – starat se o dítě i být zaměstnaný jsou společensky uznávané hodnoty
- ubytování – týká se zařízení pro výkon pěstounské péče
- publicita – sebe prezentace

Motivy **nevědomé**, skryté pro žadatele, mohou být:

- něco si dokázat – na přijaté dítě přesouvá nerealizované nebo neúspěšné rodičovství
- vykoupení viny – pokus o odčinění selhání při výchově vlastního dítěte
- očekávání vděčnosti a ocenění od přijatého dítěte – jedinci chybělo ocenění buď v dětství nebo v přítomnosti
- řešení partnerské krize – příchod dítěte má zlepšit narušený nebo málo naplněný partnerský vztah
- psychopatologie – nejčastěji pedofilie
- moc – rodičovská pozice umožňuje uplatnění mocenských ambicí

4 POTŘEBY

Potřeba je pocit nedostatku nebo přebytku něčeho. Pro spokojenost a harmonii organismu je nutné potřeby uspokojovat. Stávají se proto vnitřními motivy lidského chování, jsou výchozím motivačním stavem⁷⁴. Lze je definovat jako „více či méně vědomé mentální pohnutky. Na jejich uspokojování závisí nejen tělesná a duševní rovnováha, ale také psychická pohoda, spokojenost a štěstí, případně prožitek naplněnosti a smysluplnosti života“⁷⁵.

Pociťování potřeby se projevuje vnitřním napětím a tendencí k redukci potřeby. „Je prožívána jako negativní emoce“⁷⁶. Tím, že člověk něco potřebuje, udržuje bezporuchové své fyzické a sociální fungování⁷⁷.

Základní rozlišení dělí potřeby na dvě skupiny, a to na biogenní a na sociogenní potřeby⁷⁸. Ty potřeby, které se mohou vyskytovat u pěstounů (a jejich naplňování může být omezeno), jsou obojího druhu. Mezi biogenními zřejmě dominuje potřeba odpočinku, neboť je to jedna ze základních fyziologických potřeb organismu. Sociogenní potřebou může být styk s přáteli nebo věnování se vlastním zálibám.

4.1 POTŘEBY PĚSTOUNŮ

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí ukládá pěstounům, aby naplňovali potřeby dětí. Jsou tu od toho, aby dětem ukázali model rodiny, model vztahů mezi partnery a mezi rodiči a dětmi.⁷⁹ Očekává se od nich, že budou spolehliví, pozorní, přátelští a empatictí vůči dítěti⁸⁰.

Ani potřeby pěstounů by neměly být opomíjeny. Nesmí se však jednou z nich stát očekávání od dítěte, že bude přesně naplňovat jejich touhy. Zezulová⁸¹ varuje před snahou „předělat“ přijaté dítě podle představ pěstouna.

⁷⁴ Srov. NAKONEČNÝ M. *Motivace chování*. s. 32

⁷⁵ PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. s. 368.

⁷⁶ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Obecná psychologie*. s. 400.

⁷⁷ Srov. NAKONEČNÝ M. *Motivace chování*. s. 161.

⁷⁸ Srov. Tamtéž. s. 163.

⁷⁹ Srov. ZEŽULOVÁ D. *Pěstounská péče a adopce*. s. 151.

⁸⁰ Srov. CAIRNS, K. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*. s. 82.

⁸¹ Srov. ZEŽULOVÁ D. *Pěstounská péče a adopce*. s. 18.

Uspokojování potřeb je důležité jako prevence syndromu vyhoření. Vykonávání pěstounské péče je bezesporu stresující činnost. Když pěstouni dojdou k vyčerpání, nenaplní své poslání dobře vychovat svěřené dítě. Pokud ztrácí energii a motivaci, mohou si začít klást otázku, zda vůbec a jaký mělo smysl ujmout se dítěte.⁸²

S příchodem dítěte do rodiny se mění životní styl a cyklus rodiny. Proto se domnívám, že vyvstávají nové potřeby u jejích členů. Součástí nového systému jsou nejenom utvářející se vztahy, ale také konkrétní činnosti s dítětem, práce v domácnosti, nová nepsaná pravidla o provozu domácnosti (čas u televize, čas na hraní) apod.⁸³

Přijetí dítěte do pěstounské péče obnáší krom radosti také mnohé zátěže. I kdyby nešlo o dítě se zdravotním či mentálním hendikepem nebo odlišnou kožní pigmentací, bude psychicky deprivované. Kvůli tomu je jeho výchova a péče o něj obtížnější. Takové dítě má své specifické potřeby a v důsledku toho, co prožilo, i specifické způsoby chování. Pěstouni se tak mohou snadno vyčerpat a to nejen fyzicky např. při pečování o zdravotně postižené dítě, které je potřeba přesazovat z postele na vozík. Pokud dítě neposlouchá, je agresivní, nesoustředí pozornost apod., pěstoun se může vyčerpat i po psychické stránce. Pokud dítě do rodiny nezapadne, obtížně navazuje vztahy, může dojít i k emocionálnímu vyčerpání, kdy pěstoun dává dítěti svou lásku, ale to ji nepřijímá či neopětuje. Pěstoun ji proto stupňuje, až se vyčerpá.

Toto jsou nové situace, které do života vstupují společně s pěstounskou rolí a přijetím dítěte do péče. Proto s touto rolí vznikají nové potřeby. Jsou to potřeby, které se týkají právě zvládnutí široké škály zátěžových situací. Bez jejich saturace nebude pěstounská péče úspěšná. Samozřejmě i v klasických biologických rodinách jsou děti hendikepované, s ADHD syndromem atd. Pěstounská péče je však státem garantovaná, to znamená, že stát dohlíží na její plnění a snaží se zajistit její optimální průběh. O to se starají provázející organizace a orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Pěstouni potřebují rozumět problému či nedostatku, se kterým se svěřené dítě potýká. Potřebují vědět, jak s takovým dítětem pracovat, hovořit, co mu zajistit a jak zjistit, co mu chybí. Potřebují vědět, na koho se v případě nouze obrátit. A také se potřebují naučit pracovat sami se sebou, aby se nevyčerpali.

⁸² Srov. ZEZULOVÁ D. *Pěstounská péče a adopce*. s. 151.

⁸³ Srov. SYCHROVÁ, A. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné výchovy*. s. 84

Cairns píše o tom, že se pěstouni potřebují emočně naladit na dítě, soucítit s ním. A to se musí naučit, v čemž jim pomáhají právě doprovázející organizace, ať už formou konzultací se sociální pracovníci nebo formou vzdělávacího semináře.⁸⁴

⁸⁴ Srov. CAIRNS, K. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*. s. 82-83.

5 VÝZKUM

5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Výzkumným problémem této práce jsou motivace a potřeby osob, jež mají svěřené dítě do pěstounské péče. Motivace je fenomén, který do velké míry řídí lidské chování a myšlení. Podle toho, jakou má jedinec motivaci, jedná. v oblasti náhradní rodinné péče je znalost těchto pohnutek důležitá proto, aby bylo možné určit, zda žadatel je schopný vykonávat péči o dítě správně, kvalitně a zodpovědně. Měla by mu být jasná jeho úloha v životě přijatého dítěte. Z etického a filozofického hlediska jsou velice zajímavé důvody, pro které se jedinec rozhodne přijmout cizí dítě do své rodiny.

Péče o dítě je nová situace. Ačkoli se pěstounem může stát osoba, která už vychovala své vlastní děti, stále je to odlišná situace. Děti v náhradní péči (a zejména v pěstounské péči) jsou často poznamenány svou minulostí a pečovat o ně může být obtížné. Výzkum se snaží zjistit co přesně je to, co pěstouni potřebují k tomu, aby svou roli zvládli. Protože bez uspokojování potřeb klesá energie i nadšení jedince a tedy i výkon jeho pěstounské role, což může vést k nepříjemným následkům.

5.2 VÝZKUMNÝ CÍL

Cílem této práce je zmapovat, jaké motivace vedou jedince k rozhodnutí stát se pěstounem a jaké se s tím pojí potřeby. Jde tedy o to, co nejdříve k pěstounství vedlo a posléze co tím vzniklo. Práce takto poukazuje na důležité aspekty náhradní rodinné péče, jejichž ošetření je nezbytné pro funkčnost systému. Neboť bez schopných náhradních rodičů zůstanou ideje dětí vyrůstajících mimo ústavní zařízení pouhými neuskutečnitelnými myšlenkami.

Cíle bude dosaženo zodpovězením výzkumných otázek a porovnáním těchto odpovědí s teoretickými poznatky jiných autorů.

5.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Na základě cíle byly položeny dvě výzkumné otázky, jedna se týká motivace a druhá se týká potřeb. Otázky byly formulovány tak, aby odpovídaly tématu této práce. Každá se ptá na jednu z oblastí, která je pro zajišťování i vykonávání pěstounské péče klíčová.

Výzkumná otázka 1: Jaká je motivace osob, jež se rozhodly stát pěstouny?

Výzkumná otázka 2: Jaké potřeby přináší pěstounovi jeho pěstounská role?

5.4 VÝZKUMNÝ VZOREK

Výzkumný vzorek v tomto výzkumu tvoří pět pěstunek. Bylo tedy provedeno pět rozhovorů. Jelikož se jedná výhradně o ženy, používám ženský rod při popisování provedeného výzkumu. Základní údaje pěstunek jsou uvedeny v tabulce 4. Jednotlivé pěstounky jsou v rámci zachování anonymity označeny P1 až P5.

Kritériem výběru respondentů byla dostupnost. Na čtyři respondentky jsem získala kontakt od Centra podpory pěstounských rodin Prevent, kde jsem dobrovolníkem. Zdejší pracovnice mi po domluvě s pěstunkami poskytly jejich telefonní číslo, abych se s nimi mohla domluvit na provedení rozhovoru. Pátou pěstounku jsem kontaktovala díky rodinné známosti. Respondentky jsem předem informovala o tématech rozhovoru, aby se mohly připravit a dané oblasti promyslet.

Tab. 4 - Respondentky

Označení	Stav	Doprovázející organizace	Biologické děti	Děti v pěstounské péči
P1	Bez partnera	CPPR Prevent	30letá dcera	12letá dívka
P2	Bez partnera	CPPR Prevent	Syn i dcera přes 30 let	Dvě dívky a chlapec – sourozenci mezi 9 – 12 lety
P3	Vdaná, pěstounem je i její manžel	CPPR Prevent	Žádné	2letý chlapec (a 4letý chlapec osvojený)
P4	Bez partnera	CPPR Prevent	Syn a dcera přes 20 let, syn 1,5 roku	Dvě předškolní dívky
P5	Vdaná, pěstounkou jen ona	Centrum pro dítě a rodinu Valika	Tři dospělé děti	Momentálně třetí novorozenec v péči

Zdroj: vlastní výzkum.

5.5 SBĚR DAT

Výzkumná část byla provedena kvalitativním sběrem dat, metodou dotazování, technikou polostrukturovaných rozhovorů. Rozhovor se skládá s řady otázek, jejichž formulace byla pečlivě promyšlena. Tyto otázky jsou kladeny tazatelem odpovídajícímu. Cílem bývá získání důležitých informací o respondentovi.⁸⁵

Polostrukturovaný typ rozhovoru byl zvolen proto, že jeho výhodou je, že tazatel není spoután nutností držet se předem připravených otázek. Lze nějaké otázky přidat, pokud je to potřeba. Nižší úroveň strukturovanosti dává možnost doptávat se respondenta a ujistit se, zda byla odpověď správně pochopena. Je možné odpovídajícího požádat, aby svou odpověď rozvedl nebo vysvětlil, pokud je nejasná. Umožňuje tazateli reagovat na odpovědi tak, aby se dozvěděl co nejvíce. Zároveň je zachována určitá míra strukturovanosti, která omezuje vliv individuality respondentů a okolností⁸⁶.

Pro rozhovor bylo připraveno třicet otevřených otázek, z nichž první dvě otázky jsou informační. Následují otázky zjišťující motivaci k rozhodnutí. Po nich následuje několik dotazů týkajících se potřeb, jež respondentka může pociťovat. Rozhovor uzavírá otázka, jež dává pěstounce prostor vyjádřit, co ještě jí připadá důležité či vhodné. Viz Příloha I.

Na úvod jsem každou respondentku ujistila v tom, že její odpovědi zůstanou anonymní. V návaznosti na to jsem ji poprosila, aby byla ve svých odpovědích co nejsdílnější a nejotevřenější. Na závěr jsem jí poděkovala za vstřícnost a ochotu se účastnit výzkumu a také za upřímnost, s níž odpovídala na kladené otázky.

Nechala jsem na respondentkách rozhodnutí, kde rozhovor uskutečníme, aby se cítily příjemně. Se dvěma jsem se sešla v prostorách Centra podpory pěstounských rodin a další tři pěstounky jsem navštívila u nich doma. U rozhovorů jsem vždy byla přítomná pouze já a dotazovaná respondentka. Průběh rozhovoru byl zaznamenán na diktafon.

⁸⁵ KOPECKÁ, I. *Psychologie 2. díl: Učebnice pro obor sociální činnost*. s. 92–93.

⁸⁶ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. s. 174.

5.6 VÝSLEDKY

Jednotlivé pěstounky jsou v rámci zachování anonymity označeny P1 až P5. Shrnutí rozhovorů se nachází v Příloze II.

Čtyři z pěti dotazovaných pěstunek uvedly pomoc dětem jako hlavní motiv pro rozhodnutí stát se pěstounem. Ty také mají biologické, již odrostlé, děti. Objevuje se zde soucit s opuštěnými dětmi. P2 našla v pěstounské péči způsob, jak si nechat u sebe děti, které již měla v péči v zařízení Klokánek. Pátá respondentka (P3) primárně chtěla rozšířit svou rodinu. Odpovědi P3 „vyčnívají“ mezi ostatními na více místech, její argumenty a myšlenky jsou spíše praktického rázu.

První kontakt s pěstounskou péčí byl u respondentek různorodý. Setkaly se s ní díky médiím (P1, P5), známým (P3, P4) nebo svému povolání (P2). Další informace zjišťovaly buď na internetu (P1, P3) nebo prostřednictvím osobní schůzky s pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí (P4) či doprovodné organizace (P5).

Rozhodování většinou bylo poměrně krátké, v řádu měsíců. Přednost pěstounství před osvojením daly z důvodů vyššího věku (P2, P5), náročnosti osvojení (P4) i osvojovacího procesu (P1), nízkého příjmu (P2) a také protože už měly své biologické děti (P5). To jsou faktory na straně pěstounů. Jako faktor na straně dítěte vyjádřila jedna respondentka názor, podle kterého je důležité zachovat styk s biologickými rodiči (P1).

Během uvažování se žádná respondentka nenechala ovlivnit nikým ze svého okolí, ačkoli to většina konzultovala, nejčastěji se svými dětmi. Setkaly se se pozitivními i negativními názory. P3 s manželem dali na rady pracovníků OSPOD pouze v tom smyslu, že svou žádost změnili z osvojení na pěstounství, které se pro ně jevilo jako vhodnější. Co se týče partnerů, jedna z respondentek se setkala zpočátku s nesouhlasem (P4), dvě s okamžitým souhlasem (P3, P5) a dvě byly bez partnera (P1, P2).

Důvodem, který hovořil ve prospěch pěstounské péče, byla opět hlavně pomoc dětem (P1, P2, P4, P5) – nebudou v ústavech, dostane se jim individuální péče. V první řadě myslely respondentky na děti, poté vyjádřily i výhody pro ně samotné – nebudou samy (P2), získají potomky a rozšíří rodinu (P3). U P2 byly důležitým faktorem právě konkrétní děti, které poznala při péči o ně v Klokánku.

Obavy směřovaly na celý průběh – od posuzování žadatelů (obavy z vlastní vhodnosti – P1), přes neznámou situaci a přijmutí dětí takových, jaké jsou (P3) a také kontakt s rodiči (P3), až po vysokou náročnost psychickou (syndrom vyhoření – P2, P5)

i fyzickou (P5). Pouze P4 uvedla, že žádné obavy neměla, protože měla vždy kladný vztah k dětem.

Jediný negativní zážitek z procesu uvedla P5, pro kterou byl dotazník vyplňovaný při podávání žádosti až příliš osobní. Bylo pro ni nepříjemné sdělovat informace, které nesvěřuje ani svým blízkým.

Zkušenost vedla u tří respondentek (P1, P2, P4) k rozhodnutí, že další dítě nepřijmou, protože jsou maximálně vytížené. P3 s manželem plánuje další přírůstek do rodiny. P5, jež je pěstounkou na přechodnou dobu, zatím měla bezproblémové děti, takže další přijme.

Pěstounství respondentkám (P1, P2, P4, P5) přináší radost, plný dům, náplň života a času, dobrý pocit. P3 uvedla obtíže, ale výčet začala spojkou „i“, z čehož usuzuji, že pozitivní aspekty považovala za samozřejmé a těmi negativními na ně navázala.

Očekávání se naplnila jedné pěstounce (P4), jež očekávala vysokou náročnost. Dvě pěstounky (P1, P3) očekávaly, že to bude snazší a P5 naopak, že to bude náročnější. P2 očekávání neměla.

P4 i P5 uvádí, že pomoc s ničím nepotřebuje a je samostatná. Naopak P1 uvítá pomoc se vším a P3 přiznává, že nejen s dětmi, ale i sama se svými problémy, které v sobě musí vyřešit. P2 díky své praxi z Klokánku výrazně pomáhat nepotřebuje, jen by uvítala lepší psychologickou péči o zlobivého chlapce a doučování. Pomoc je poskytována od nejbližší rodiny a doprovázející organizace, také od jiných pěstounů prostřednictvím sdílení zkušeností. Se službami doprovázející organizace jsou pěstounky shodně spokojené a chválí, jak reagují na jejich potřeby.

Nové potřeby, které se v životě respondentek objevily, se u dvou (P1, P2) týkají péče o dítě, tedy výchova a zvládání učiva (s tím by P2 uvítala pomoc Preventu). S tím se snaží vyrovnat pomocí hledání rad na internetu a v krizovém centru pro děti a rodinu, také stále zkoušejí nové metody výchovy a přístupu k dětem. U dalších dvou pěstounek jde o jejich vlastní osobu, kdy P3 cítí, že potřebuje poznat sama sebe a P4 schází odpočinek, kterého si má možnost užít jen večer. Všechny respondentky se tedy snaží své potřeby naplňovat. P5 si neuvědomuje žádnou novou potřebu.

Co se týče nenaplňovaných potřeb, dvě z pěstounek (P1, P5) uvedly, že jim pěstounská role nepřekáží ve vykonávání svých koníčků, neboť jsou schopné obojí skloubit dohromady. P2 sice nemá čas na své oblíbené činnosti, ale nevadí jí to. P3 nemá čas na sebe ani své koníčky, snaží se však se situací vyrovnat a hledat způsoby naplňování

svých osobních potřeb. P4 si zatím se situací neporadila, musí např. odsouvat návštěvu svého lékaře, protože nemá pro děti hlídání.

Naopak to, co jim pěstounská péče splnila, se týká pocitu naplnění (P2, užitečnosti (P1), smysluplnosti (P3, P4) a být potřebný (P5). Získaly s dětmi radost (P2, P4) a výplň dne (P1). P3 je ráda, že nemusí chodit do práce a díky tomu má čas na starání se o domácnost a hospodářství.

K informovanosti se respondentky vyjadřovaly kladně. Případná absence informací pramení z neočekávanosti nastalé situace a v takovém případě není problém se k potřebným údajům a radám dostat na internetu nebo v provázející organizaci.

Otázka na spokojenost s legislativní úpravou pěstounské péče má nejdelší odpovědi, lze tedy předpokládat, že to je největší nedostatek pěstounské péče. Kritizováno je nízké finanční ohodnocení vzhledem k nemožnosti si přivydělat i k rostoucím cenám (P1, P3). Měla by být kratší doba, po kterou dítě čeká na umístění do náhradní rodiny a zrušeny kojenecké ústavy (P1, P4). Nejistota je u možnosti biologických rodičů požádat o svěřeni dětí zpět do péče – podle P2 by to některým rodičům nemělo být umožněno. P3 se nelíbí povinnost umožnit kontakt dítěte s jeho rodiči, protože se bojí, jak na to dítě zareaguje. P4 by zrušila povinnost vzdělávání alespoň pro ty pěstouny, kteří již vychovali své biologické děti.

Pro zbylé čtyři respondentky jsou povinná školení naopak užitečná, některé vyhledávají kurzy nad rámec povinnosti podle témat, která je zajímají (P3, P5). Vnímají to také jako čas pro sebe, kontakt s jinými lidmi a sdílení zkušeností s dalšími pěstouny (P2, P3).

U poslední otázky neměly tři respondentky co dodat. P4 se rozprávěla o tom, jak vnímá kojenecké ústavy. P5 by byla ráda, kdyby bylo víc osvěty o pěstounské péči na přechodnou dobu, protože veřejnost si myslí, že se pěstouni finančně obohacují na dětech.

5.7 NEJDŮLEŽITĚJŠÍ ZJIŠTĚNÍ

Pro rozhodnutí stát se pěstounem je motivující zejména touha pomoci dětem v ústavech. Motivující byly i faktory, které přinesou výhody samotným pěstounkám (např. rozšíření rodiny). Rozhodovací proces trvá v řádu týdnů až měsíců, vliv nejbližšího okolí není výrazný. Pěstounství dostalo přednost před osvojením z praktických důvodů.

Obavy se týkaly náročnosti role ať už z hlediska problematických dětí nebo z hlediska vlastního selhání. Tato náročnost se prokázala a tři respondentky vedla zkušenost k rozhodnutí, že další dítě do péče nepřijmou.

Samotné vykonávání pěstounské role přináší pocit naplnění, smysluplnosti, radosti, užitečnosti a také výplň času. To jsou důležité aspekty života každého jedince.

V oblasti potřeb si respondentky neuvědomovaly velké nedostatky a byly spokojené s podporou své doprovodné organizace. Zmínily, že chybí odpočinek a čas „sama na sebe“ a své zájmy. Odpovědi však ukazují, že ačkoli to respondentky neumějí přímo vyjádřit, mají své potřeby a někdy neošetřené. Je také nutné uvést, že pěstounky některé potřeby či obtíže vnímají jako součást pěstounské role a jako takové jsou s nimi smířené, akceptují je a jako obtíže je neoznačí.

Zde je však na místě opatrnost – jak uvádím v kapitole o potřebách, nesmí být opomíjeny. Je tedy úkolem doprovodných organizací na svých vzdělávacích kurzech i individuálních konzultacích věnovat tomuto tématu pozornost. Aby uměli sami pěstouni, i jejich klíčoví pracovníci, rozpoznat hranici mezi běžnou mírou potřeby a mezi závažným nedostatkem, který by mohl vyústit vyhořením.

5.8 ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Výzkumná otázka 1: Jaká je motivace osob, jež se rozhodly stát pěstouny?

Dominujícím motivem je jednoznačně pomoc dětem, aby nežily v ústavech a aby dostaly individuální péči. Jedna z respondentek v pěstounské péči našla cestu, jak se dál starat o konkrétní děti z Klokánku. Další respondentka takto rozšiřuje svou rodinu. Motivující také byla touha nebýt sama.

Výzkumná otázka 2: Jaké jsou potřeby, které přináší pěstounovi jeho pěstounská role?

Potřeby spojené s vykonáváním pěstounské péče jsou odpočinek a čas na sebe sama a své koníčky. Potřebné je také poradenství v oblasti výchovy dítěte a pomoc s přípravou do školy, např. formou doučování.

6 DISKUZE

Výsledky výzkumu ukázaly dva modely pěstounů. Prvním modelem, zastoupeným čtyřmi respondentkami, je žena vyššího věku s odrostlými biologickými dětmi, která ale cítí, že má ještě kapacitu na výchovu dalšího dítěte.

To popisují Sobotková a Očenášková, které vidí motivy altruistické. Pro pěstounství se nejčastěji rozhodují lidé, kteří mají vlastní děti starší, odrostlé. Mají tedy naplněné rodičovské potřeby, ale vnímají u sebe další potenciál výchovy dítěte. Rozhodnou se tedy dát domov dítěti, které jej nemá. „*Pěstouni chtějí být užiteční, pomoci dítěti, dát mu domov, zúročit síly, které ještě mají, a zkušenosti, které už mají.*“⁸⁷

Zezulová také píše, že motivace vedoucí k rozhodnutí stát se pěstounem jsou spíše altruistické. Zároveň varuje, že touha zachránit co nejvíce dětí je však riziková právě v ohledu kvantity. Když se pěstoun neuhlídá, převáží nad kvalitou a do rodiny přibývají děti na úkor kvality života členů rodiny. Vyčerpávají se zdroje a energie rodiny. Což v důsledku může vést až k odvržení dítěte.⁸⁸

Druhým modelem je žena nebo spíše oba partneři, kteří vlastní děti mít nemohou a tak zvolí možnost stát se náhradními rodiči. Ve výzkumu tento model představuje P3. Shodně s popisem Sychrové touží po více dětech a zároveň tím pomoci opuštěnému dítěti, udělat něco dobrého⁸⁹.

Zezulová k tomu dodává, že jen touha po dítěti není jedinou motivací k tomu stát se pěstounem. Přidávají se další motivy jako je např. přání mít sourozence pro dítě, jež už v rodině je, úmrtí dítěte v rodině nebo jednodušší cesta k dítěti než osvojení.⁹⁰ i P3 hovořila o zajištění více sourozenců a kratšímu čekání na svěřeni dítěte do pěstounské péče. Snazší proces pěstounské péče než osvojení uvedla také P1.

Sychrová píše, že někteří vnímají pěstounskou péči jako práci, berou pěstounství ryze profesionálně.⁹¹ Podobnou myšlenku vyjádřila P3, spíše však v tom smyslu, že péče o dítě jako zaměstnání je pro ni smysluplnější než jakékoli jiné. Osobně si myslím, že formální profesionalitu vnímají spíše krátkodobí pěstouni, protože se jim děti střídají, nebo ti s většími dětskými skupinami, právě kvůli množství dětí.

⁸⁷ SOBOTKOVÁ, I.; OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. s. 12.

⁸⁸ Srov. ZEZULOVÁ D. *Pěstounská péče a adopce*. s. 18.

⁸⁹ Srov. SYCHROVÁ, A. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. s. 57.

⁹⁰ Srov. ZEZULOVÁ D. *Pěstounská péče a adopce*. s. 18.

⁹¹ Srov. SYCHROVÁ, A. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. s. 57.

Zajímavé je, že ačkoli by se posuzování žadatelů mohlo zdát jako zdlouhavý a nepříjemný proces, ani jedné z mých respondentek nebyla tato opatření nepříjemná, neobtěžovala je. Vnímaly je jako nezbytnou součást procesu a byly s nimi smířené. Neobtěžovalo je shánět potřebnou dokumentaci obsahující různá posouzení. Pouze P5 bylo nepříjemné sdělovat své osobní informace, vnímala to jako zásah do soukromí.

O potřebě vyřešit si svou vlastní minulost, kterou popisovala P3, píše Purvis, Cross a Sunshine. Podle nich není člověk s psychickým traumatem připraven poskytovat péči problematickému dítěti. Není schopen věnovat dítěti dostatečnou pozornost, protože se stále potýká s vlastním trápením. Může se stát, že opomine některé potřeby dítěte nebo mu neposkytne dostatek lásky. Může to také vést k nerealistickým očekáváním, jaké by dítě mělo být.⁹² P3 nebere situaci na lehkou váhu, snaží se poznat sama sebe a případné problémy řešit, aby mohla být kvalitní pěstounkou.

Sychrová hovoří o nedostatku publikací, které by pěstounům mohly pomoci zvládnout výchovu svěřených dětí.⁹³ Respondentky se však shodly na tom, že pokud se vyskytne situace, ve které neví, jak postupovat, není problém si informace dohledat. Užitečná jsou v tomto ohledu vzdělávací kurzy. P1 a P5 dodaly, že člověk nikdy nemůže vědět vše a stále se musí učit – tedy že nevnímají absenci informace jako nedostatek.

Podle Matějčka mají náhradní rodiče stejné potřeby jako biologičtí. Vyjmenovává pět základních potřeb rodičů, které jim dítě naplňuje. Lze je však považovat za vzájemné – pocitují je obě strany a navzájem si je uspokojují⁹⁴. Jsou jimi potřeba stimulace neboli náležitého zásobení podněty, potřeba smysluplného světa, potřeba životní jistoty, potřeba pozitivní identity čili vlastního „já“, potřeba otevřené budoucnosti, jinak řečeno potřeba naděje a životní perspektivy.⁹⁵

Všechny tyto potřeby lze předpokládat u P3, protože nemůže mít biologické děti a tyto potřeby tedy neměla do této chvíle možnost nasytit. Mít dítě pro ni bylo hlavním důvodem, proč se stala náhradní matkou. Rozhodně tedy pocituje rodičovské potřeby. Potřebu stimulace cítila P2, jež nechtěla trávit důchod sama a pasivně, a P5 protože biologické děti odešly z domova. Potřebu smysluplnosti lze najít u P4 v jejím kladném vztahu k dětem. O potřebě jistoty, identity ani otevřené budoucnosti nehovořila žádná pěstounka.

⁹² Srov. PURVIS, K. B.; CROSS, D. R.; SUNSHINE, W. L. *Dítě v nové rodině*. s. 211.

⁹³ Srov. SYCHROVÁ, A. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. s. 34.

⁹⁴ Srov. Tamtéž. s. 17

⁹⁵ Srov. MATĚJČEK, Z. (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. s. 56–58.

Neznamená to však, že by např. nechápaly pěstounskou péči jako smysluplnou. Pouze tu smysluplnost nevnímají jako svou potřebu. Celkově se dá říct, že se pěstounky uměly lépe vyjádřit o tématech souvisejících s motivacemi, než s potřebami. Zřejmě je to dané tím, že svou motivaci intenzivně probíraly během psychologických sezení a přípravy žadatelů na orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Věnovaly tomu tématu už mnoho myšlenek a jsou zvyklé s tím pracovat.

Může to také znamenat, že téma potřeb s nimi nikdo neřeší. Neumějí je rozpoznat. Konkrétní úkony jistě diskutují se svou provázející organizací, ale celkově téma potřeb je možná nedostatečně ošetřeno v náhradní rodinné péči. Přitom jedna z respondentek (P3) přímo uvedla, že výhodou pěstounství oproti osvojení je také doprovázení při poskytování péče. Pěstouni tedy jistě své specifické potřeby mají. Je to zajímavý podnět pro další zamýšlení.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, co vedlo pěstouny k tomu, stát se pěstouny a co jim tato nová role přinesla. Cíl byl naplněn díky zpracování teoretických poznatků z této oblasti a díky provedenému výzkumu, který umožnil zodpovědět výzkumné otázky.

V úvodu je nastíněn výběr tématu a cíl práce. Je zde vysvětleno, proč je důležité u pěstounů věnovat pozornost motivaci a potřebám. První kapitola se věnuje významu pěstounské péče v České republice, představuje ji jako jedno z řešení selhání rodičů v rodičovské roli.

Pěstounská péče je jedna z forem náhradní rodinné péče o dítě. Je zakotvena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a upravena zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Je to péče státem zajišťovaná a garantovaná. Stát ji tedy nejen zprostředkovává, což obnáší posuzování a přípravu žadatelů a jejich vybírání k dětem. Také na ni dále dohlíží a pomáhá s její realizací konkrétním pěstounským rodinám. Děje se to prostřednictvím orgánů sociálně-právní ochrany dětí nebo doprovázejících organizací, jež jsou k tomu oprávněny. Pěstouni mají oproti osvojitelům omezená práva vůči dítěti, neboť rodičovská zodpovědnost zůstává rodičům (kromě výjimečných případů, jež určí soud).

Zvláštní složkou jsou krátkodobí pěstouni, kteří jsou neustále připraveni přijmout do péče dítě nejdéle na jeden rok. Dítě u nich tráví dobu, než budou vyřešeny jeho záležitosti nebo uběhnou lhůty pro zřeknutí se, místo toho, aby bylo v ústavním zařízení.

Samostatnou kapitolou je finanční stránka představovaná pěti dávkami pěstounské péče. Čtyři z nich připadají přímo pěstounovi a slouží k zajištění chodu pěstounské péče. Je třeba jim věnovat zvláštní pozornost z důvodu, že se mohou stát motivačním faktorem.

Motivace pro přijetí cizího dítěte do péče souvisejí s hodnotami jedince. Je nebezpečné, pokud se jediným motivem stane být touha po dítěti. Autoři se shodují, že se většinou jedná o více motivů.

Přijetí dítěte do rodiny mění její životní cyklus, dítě často vyžaduje specifický přístup. Tyto situace přináší pečovateli nové potřeby, jež je nutné uspokojovat v rámci prevence vyhoření a selhání pěstounské péče. Pěstouni potřebují vědět, jaká specifika u svěřeného dítěte očekávat, aby mu mohli přizpůsobit svou péči a výchovu.

Z těchto teoretických poznatků vychází výzkumná část, v níž byly stanoveny dvě výzkumné otázky. Jedna z otázek se týká motivace a pěstounů a druhá jejich potřeb.

Výzkum byl proveden formou polostrukturovaných rozhovorů s pěti pěstounkami. Přibližné formulace jejich odpovědí lze nalézt v Příloze č. 1. Na základě výsledků byly zodpovězeny obě výzkumné otázky.

Výsledky byly v diskuzi konfrontovány s poznatky jiných autorů. v oblasti motivace byly respondentky „klasickými příklady pěstounek“, zjištěné motivy a průběh rozhodování odpovídal tvrzení jiných autorů. Objevovaly se altruistické motivy týkající se převážně pomoci dětem, dále vlastní uspokojení a pocit naplnění z takové pomoci.

Oblast potřeb se ukázala „zajímavější“, zejména proto, že respondentky se neuměly o tématu vyjadřovat. Přestože neměly pocit, že by byly málo informované, čtyři z nich vnímaly vzdělávací kurzy jako vysoce užitečné a navštěvovaly je i nad rámec povinnosti uložené zákonem. Z toho lze usoudit, že potřebují rady a vedení při vykonávání pěstounské péče, ale také kontakt s ostatními pěstouny, s nimiž si vyměňují zkušenosti a „uklidňují se“, že pro nikoho to není bezproblémová cesta.

Oblast potřeb se tak ukázala jako málo ošetřená, respondentky zřejmě nejsou zvyklé takto přemýšlet a své potřeby pojmenovávat. Mělo by se tak stát výzvou pro zprostředkovatele a hlavně doprovodné organizace se na toto téma zaměřit jak v individuálních konzultacích, tak ve vzdělávacích kurzech. A toto doporučení je přínosem této bakalářské práce.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

TIŠTĚNÉ PUBLIKACE

1. BECHYŇOVÁ, V. Náhradní výchova dětí – pohled nestátní neziskové organizace, zabývající se sanací rodiny. In *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*. Praha: IFEC, 2008, s. 8 – 14. ISBN 978-80-87146-05-7.
2. CAIRNS, K. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0370-4.
3. GABRIEL, Z.; NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.
4. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN: 80-7367-040-2.
5. KEPKOVÁ, M. Státní podpora vybraných forem náhradní péče o dítě. In *Náhradní rodinná péče – představy a skutečnost (Realita a východiska v ČR)*. Praha: ITEC, 2006, s. 26 – 29. ISBN 978-80-87146-25-5.
6. KOLUCHOVÁ, J. Z výsledků dlouhodobých výzkumů pěstounských rodin. In *Pediatric pro praxi*. 2003, roč. 5, č. 3, s. 118 – 120.
7. KOLUCHOVÁ, J. Výsledky využívání psychologie v pěstounské péči. In *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*. Praha: IFEC, 2008, s. 62 – 73. ISBN 978-80-87146-05-7.
8. KOPECKÁ, I. *Psychologie 2. díl: Učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3876-5.
9. KOVAŘÍK, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-957-7.
10. KRÁLÍČKOVÁ, Z. Pěstounská péče: mýty versus ústavně konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferenda. In *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*. Praha: IFEC, 2008, s. 74 – 86. ISBN 978-80-87146-05-7.
11. KUBÍČKOVÁ, H. *Dítě – rodina – instituce aneb Jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2011. ISBN 978-880-7464-0117-9.
12. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

13. MATĚJČEK, Z. (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
14. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie téměř pro každého*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1198-6.
15. NAKONEČNÝ, M. *Motivace chování*. 3. přeprac. vyd. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-830-6.
16. NAKONEČNÝ, M. *Obecná psychologie*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-929-7.
17. PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2004. ISBN 978-80-200-1499-3.
18. PRŮŠOVÁ, L. Analýza příčin ukončení a zrušení náhradní rodinné péče na návrh pěstounů před dosažením zletilosti dítěte. In *Náhradní rodinná péče – představy a skutečnost (Realita a východiska v ČR)*. Praha: ITEC, 2006, s. 52 – 58. ISBN 978-80-87146-25-5.
19. PURVIS, K. B.; CROSS, D. R.; SUNSHINE, W. L. *Dítě v nové rodině*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4535-0.
20. ŘÍČAN, P. *Psychologie*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-923-2.
21. SMOLÍKOVÁ, V. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. Ostrava: Key Publishing, 2014. ISBN 978-80-7418-218-1.
22. SOBOTKOVÁ, I. Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy. In *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*. Praha: IFEC, 2008, s. 113 – 120. ISBN 978-80-87146-05-7.
23. SOBOTKOVÁ, I.; OČENÁŠKOVÁ, V. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3821-4.
24. SYCHROVÁ, A. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2015. ISBN 978-80-7395-955-5.
25. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
26. ŠMAJDOVÁ BÚŠOVÁ, K.; KUČERA, M. *Profesionální rodičovství: etnografická studie*. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2779-3.
27. ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

INTERNETOVÉ ZDROJE

28. MINISTERSTVO PRÁCE a SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Formy náhradní rodinné péče*. [online]. Praha: MPSV. Poslední aktualizace 21.2.2013 [cit. 7.2.2017]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/1450>>.
29. MINISTERSTVO PRÁCE a SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2015*. [online]. Praha: MPSV. [cit. 5.3.2017]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/7260>>.
30. MINISTERSTVO PRÁCE a SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2014*. [online]. Praha: MPSV. [cit. 5.3.2017]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/7260>>.
31. MINISTERSTVO PRÁCE a SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2013*. [online]. Praha: MPSV. [cit. 5.3.2017]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/7260>>.
32. MINISTERSTVO PRÁCE a SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2012*. [online]. Praha: MPSV. [cit. 5.3.2017]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/7260>>.
33. MINISTERSTVO PRÁCE a SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2011*. [online]. Praha: MPSV. [cit. 5.3.2017]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/7260>>.
34. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění platném k 19. 9. 2016. [online]. [cit. 1.3.2017]. Dostupné na WWW: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359/historie>>.
35. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění platném k 28. 2. 2017. [online]. [cit. 1.3.2017]. Dostupné na WWW: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89/zneni-20170228>>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I Otázky

Příloha II Shrnutí odpovědí respondentek

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA I

OTÁZKY

Zde jsou otázky, které byly předem připraveny pro rozhovor. Všechny tyto otázky zazněly v každém rozhovoru, každá respondentka na ně odpovídala.

1. Kolik máte dětí a kolik z nich je v pěstounské péči?
2. Pokud máte partnera, jste pěstounkou jen vy nebo i váš partner?
3. Proč jste se rozhodla stát pěstounkou? Co Vás k tomu vedlo?
4. Jak je to dlouho, co padlo rozhodnutí?
5. Kdy vás to poprvé napadlo a jak dlouho trvalo, než jste se pro pěstounství opravdu rozhodla?
6. Jak jste se o pěstounství dozvěděla?
7. Jak jste si poté zjišťovala následné informace o náhradní rodinné výchově?
8. Co vás vedlo k tomu zvolit si pěstounství a ne osvojení?
9. Ovlivnily vás během rozhodování názory vašeho bezprostředního okolí? Které a jak?
10. Pokud jste v době rozhodování měla partnera, jak reagoval, když jste se mu se záměrem svěřila?
11. Pokud jste během rozhodování vnímala pozitiva náhradní rodinné, potažmo pěstounské péče, jaká to byla?
12. Pokud jste během rozhodování vnímala negativa náhradní rodinné, potažmo pěstounské péče, jaká to byla? Tedy co vás mohlo odradit?
13. S jakými překážkami jste se během procesu setkala? Např. příliš mnoho potřebných dokumentů, nepříjemné pohovory?
14. Uvažovala jste na základě zkušenosti o přijetí dalšího dítěte do péče? Proč?
15. Co vám pěstounství přináší?
16. Pokud jste měla nějaká očekávání, jaká byla a naplnila se?
17. S čím nejvíce potřebujete pomoci při vykonávání pěstounské péče? Např. zvyknout si na chování dítěte, jak se k němu chovat, když je deprivované apod.
18. Kdo nebo co vám nejvíce pomohl se s novou rolí pěstounky vyrovnat?
19. Jakou máte doprovázející organizaci?
20. Jste s jejími službami spokojená?
21. Dokáže reagovat na vaše potřeby a přání?
22. Jaké služby vám v její nabídce chybí?

23. Přináší vám pěstounství některé nové potřeby? Např. zvládnání školní přípravy dítěte.
24. Jak se vám daří je naplňovat?
25. Máte pocit, že jsou některé vaše potřeby nenaplněné? Že je musíte odsunout do pozadí kvůli vykonávání pěstounské péče? Např. nemáte na něco čas (sport, kino...)
25. Které potřeby se vám podařilo prostřednictvím vykonávání pěstounské péče naplnit? Např. emocionální vztahy, citové pouto...
27. Máte pocit, že máte potřebné informace k výkonu pěstounské péče?
28. Jak jste spokojena s právní úpravou pěstounské péče? V jakých ohledech by se případně měla změnit?
29. Jak vnímáte povinná školení pro pěstouny – jsou pro vás užitečná?
30. Napadá vás ještě něco, co byste chtěla dodat? Co vám připadá důležité, ale já jsem se na to nezeptala?

PŘÍLOHA II

SHRNUTÍ ODPOVĚDÍ RESPONDENTEK

V této příloze popíšete všechny odpovědi na jednotlivé otázky kladené během rozhovoru. Nejedná se o doslovné přepisy výpovědí respondentek, ale o jejich shrnutí. Z těchto shrnutí čerpám při vyvozování závěrů výzkumu. Jednotlivé pěstounky jsou v rámci zachování anonymity označeny P1 až P5.

1. Kolik máte dětí a kolik z nich je v pěstounské péči?

P1 má biologickou 30letou dceru a v pěstounské péči 12letou dívku.

P2 má biologické syna a dceru přes třicet let a tři sourozence - dvě dívky a jednoho chlapce v pěstounské péči.

P3 má jednoho chlapce osvojeného a jednoho chlapce v pěstounské péči.

P4 tři biologické děti (dvě kolem dvaceti let a jedno jeden a půl roku) a dvě dívky v pěstounské péči.

P5 má jedno v péči na přechodnou dobu a tři biologické odrostlé.

2. Pokud máte partnera, jste pěstounkou jen vy nebo i váš partner?

P1, P2, P4 a P5 samy.

S P3 je pěstounem i její manžel.

3. Proč jste se rozhodla stát pěstounkou? Co Vás k tomu vedlo?

P1 protože je hodně dětí v ústavech a ona chtěla být jednou z lidí, kteří si tyto děti berou, pomoci dítěti. Také protože vlastní dcera už byla z domu.

P2 pracovala v Klokánku, po odchodu do důchodu si vzala oblíbené svěřence nejdříve do rodinného Klokánku a poté hledala cestu, jak si je nechat a požádala o svěřeni do pěstounské péče.

P3 nemohla mít svoje vlastní děti, tak osvojili, k němu chtěli osvojit dalšího, aby měl sourozence, ale během přípravy to změnili na pěstounství. Protože zprostředkování pěstounství je rychlejší a pěstounů je méně, ale dětí do pěstounské péče víc oproti osvojení. Navíc během pěstounství probíhá vzdělání a podpora. Jedním z důvodů pro přijetí dítěte bylo, že v tom viděli smysluplnou věc.

P4 chtěla pracovat s dětmi, k tomu neměla možnost si dodělat vzdělání ani nemohla sehnat takové zaměstnání a tak zvolila možnost pěstounství, aby mohla být s dětmi.

P5 má kladný vztah k dětem a potom, co biologické děti odrostly, se s manželem rozhodli pro pěstounskou péči. Krátkodobou proto, že kvůli svému vyššímu věku by dítě nemuseli dovést do dospělosti. Je jí těchto dětí líto a pěstounství je prostředek, jak jim pomoci.

4. Jak je to dlouho, co padlo rozhodnutí?

P1 přes deset let, dívku má osm a půl roku.

P2 asi tři roky v pěstounské péči, ale už je má šest let u sebe.

P3 rok.

P4 šest let a skoro čtyři roky má děvčata v péči.

P5 asi pět let.

5. Kdy vás to poprvé napadlo a jak dlouho trvalo, než jste se pro pěstounství opravdu rozhodla?

P1 o tom přemýšlela průběžně několik let.

P2 během prvního měsíce, co se s dětmi seznámili, rozhodnutí byla po prvním roce.

P3 s manželem druhou žádost dávali dva roky poté, co dostali do péče prvního chlapce. A už během přípravy jim pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí naznačovali, že pěstounství by pro ně bylo vhodnější, ale už si nepamatuje, proč.

P4 rozhodování trvalo to asi tři čtvrtě roku, protože manžel nejdřív nechtěl a musela ho přesvědčovat.

P5 rozhodnutí byli po dvou měsících uvažování.

6. Jak jste se o pěstounství dozvěděla?

P1 z médií, z novin a z televize.

P2 pěstounskou péči znala, protože v oblasti náhradní péče o dítě pracuje.

P3 ví o pěstounství dlouho, protože znali několik pěstounských rodin.

P4 během hledání práce, ve které by byla v kontaktu s dětmi našla jistou pěstounku, se kterou navázala kontakt.

P5 z článku v časopise, který se týkal nedostatku pěstounů.

7. Jak jste si poté zjišťovala následné informace o náhradní rodinné výchově?

P1 na internetu.

P2 ani nic nezjišťovala, protože zařizovala bydlení apod.

P3 přes internet, z knížek, z médií, zjišťovala hodně.

P4 nejdříve od té pěstounky a poté navštívila OSPOD a vyptala se.

P5 na internetu našla doprovodnou organizaci, kde si domluvili schůzku.

8. Co vás vedlo k tomu zvolit si pěstounství a ne osvojení?

P1 protože je sama bez manžela a domnívá se, že proces osvojení by kvůli tomu byl složitější. Také si myslí, že se mají zachovávat vazby dítěte s jeho biologickými rodiči.

P2 vysoký věk a nízký příjem (jen důchod), takže nad tím ani nepřemýšlela.

P3 hlavně pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí během přípravy žadatelů.

P4 protože pěstounství nepřináší tolik závazků a povinností.

P5 o osvojení vůbec neuvažovali nejen kvůli věku, ale i protože měli už biologické děti.

9. Ovlivnily vás během rozhodování názory vašeho bezprostředního okolí? Které a jak?

P1 i když to s okolím probírala a setkala se s různými názory, ovlivnit se tím nenechala.

P2 se ptala na souhlas svých dětí.

P3 zkušenosti známých a lektorů na přípravném kurzu, váhu měl i fakt, že jsou odborníci, takže dali na jejich rady.

P4 se setkala i s negativními názory, ale nezabývala se jimi.

P5 se s manželem ovlivnit nenechali, setkali se jen s pozitivní odezvou.

10. Pokud jste v době rozhodování měla partnera, jak reagoval, když jste se mu se záměrem svěřila?

P1 a P2 partnera neměla.

P3 a P5 to od začátku probíraly s manželem a shodovali se.

P4 zpočátku byl proti, nakonec souhlasil, protože stejně nebyl často doma a péče spočívala na pěstounce.

11. Pokud jste během rozhodování vnímala pozitiva náhradní rodinné, potažmo pěstounské péče, jaká to byla?

P1 možnost pomoci.

P2 nechtěla zůstat v důchodu sama. Také že zachrání konkrétní děti před dětským domovem a poskytne jim individuální přístup ve výchově.

P3 od začátku plánovala rozšíření rodiny – sourozenec pro prvního chlapce.

P4 hlavně pomoc děvčatům, obzvlášť poté, co je viděla na fotce.

P5 že děti nebudou v kojeneckých ústavech a dětských domovech.

12. Pokud jste během rozhodování vnímala negativa náhradní rodinné, potažmo pěstounské péče, jaká to byla? Tedy co vás mohlo odradit?

P1 proces posuzování žadatelů, nervozita, zda projde.

P2 měla obavy z výchovy tří dětí, učit se s nimi, vyrovnat se s jejich zlobením a nevyhořet. Také se bála kontaktů s rodiči dětí.

P3 měla obavy z neznámého, jaké dítě bude a z kontaktu s biologickou rodinou.

P4 nic takového nevnímala, protože k dětem hodně tíhne.

P5 náročnost hlavně psychickou – odrazovali je na orgánu sociálně-právní ochrany dětí, jako by je testovali.

13. S jakými překážkami jste se během procesu setkala? Např. příliš mnoho potřebných dokumentů, nepříjemné pohovory?

P2 měla proces promínutý, protože děti už v péči měla.

P3 a P4 neměly žádnou negativní zkušenost ani problém.

Pro P5 bylo nepříjemné vyplňování dotazníku pro podání žádosti, protože do něj museli vypisovat osobní věci, které nikomu jinému nesvěřují.

14. Uvažovala jste na základě zkušenosti o přijetí dalšího dítěte do péče? Proč?

P1 chtěla původně dvě děti, ale jelikož dívka je hyperaktivní a lehce mentálně postižená, zůstalo jen u ní – zkušenost vedla k tomu, že ne.

P2 neuvažovala, protože tři děti stačí a jsou to sourozenci na sebe zvyklí a další dítě by nemuseli mezi sebe přijmout.

P3 časem chtějí přijmout další dítě, i když je to náročné, hlavně ze začátku.

P4 ne, protože se narodil syn a také by se nemohla všem věnovat tolik, kolik by měla.

P5 ano, už přijmula na přechodnou dobu třetí dítě.

15. Co vám pěstounství přináší?

P1 přináší radost, plný dům, náplň života a času.

P2 dobrý pocit z toho, že prospěla zanedbaným dětem.

P3 i spoustu negativních věcí, šáhla si na dno, je těžké obě děti zvládnout. Zjistila, že musí vyřešit i věci ze své vlastní minulosti.

P4 krásný pocit, že pomohla děvčatům, která si prošla něčím nepříjemným.

P5 to naplňuje. Je to náplň života a je radost vidět, jak děti rozkvetou.

16. Pokud jste měla nějaká očekávání, jaká byla a naplnila se?

P1 si představovala, že to bude snazší, starat se o dítě s postižením je náročné.

P2 očekávání neměla, nyní je spokojená.

P3 si uvědomila, že se to nedá srovnávat s biologickým rodičovstvím, jsou věci, které biologičtí rodiče neřeknou, protože je taková rodina nezná. Očekávali lepší přijetí sourozence a lepší vztah mezi nimi.

P4 se očekávání naplnila – očekávala, že to bude občas náročné psychicky i fyzicky.

P5 měla obavu, že miminka budou plačtivější, než ve skutečnosti jsou.

17. S čím nejvíce potřebujete pomoci při vykonávání pěstounské péče? Např. zvyknout si na chování dítěte, jak se k němu chovat, když je deprivované apod.

P1 celkově asi se vším.

P2 má dlouhou praxi z Klokánku, takže jediná pomoc, kterou by uvítala, je lepší psychologická péče o zlobivého chlapce – problematická je doprava za odborníky, kteří jsou jen ve velkých městech. Uvítala by doučování pro děti.

P3 se zvládnutím chování dětí – jsou vůči sobě agresivní. i se zvládnutím sebe sama.

P4 nepotřebuje pomoc – vyhledává si rady sama.

P5 se umí naladit na dítě a pomoc nepotřebuje.

18. Kdo nebo co vám nejvíce pomohl se s novou rolí pěstounky vyrovnat?

P1 rodiče a pokračují ve výpomoci dál, dobře se o ně stará OSPOD i organizace a také kamarádky.

P2 syn hlavně s vožením autem a organizace.

P3 čte knihy na toto téma, využívá možnost psychologických konzultací a řešila své vlastní problémy. Také klíčová pracovnice organizace a zkušenosti jiných pěstounů.

P4 ta pěstounka, se kterou se seznámila.

P5 rodina i provázející organizace.

19. Jakou máte doprovázející organizaci?

P1, P2, P3, P4 Centrum podpory pěstounských rodin Prevent.

P5 Centrum pro dítě a rodinu Valika.

20. Jste s jejími službami spokojená?

P1, P2 a P4 spokojená.

P3 maximálně spokojená.

P5 velmi spokojená.

21. Dokáže reagovat na vaše potřeby a přání?

P1 ano.

P2 pomohou, s čím mohou, ale nemohou zařídit úplně všechno.

P4 pomáhá, jak jen je možné.

P5 reaguje výborně.

22. Jaké služby vám v její nabídce chybí?

P1 a P5 nic nechybí.

P2 doučování pro děti.

P3 zatím ne.

P4 by potřebovala odpočinek, ale ten jí Prevent nezařídí.

23. Přináší vám pěstounství některé nové potřeby? Např. zvládnání školní přípravy dítěte.

P1 ano, zvládat chování dítěte.

P2 právě ta příprava do školy, učit se s dětmi – naplní to celé odpoledne.

P3 lépe poznat sama sebe a naučit se pracovat s dětmi v náhradní rodinné péči jinak než s biologickými (ačkoli tu zkušenost má jen zprostředkovanou).

P4 odpočinek.

P5 si neuvědomuje nic.

24. Jak se vám daří je naplňovat?

P1 vyhledává na internetu, co by jim pomohlo a chodí do krizového centra pro rodinu.

P2 daří, ale je to náročné a má obavy do budoucna. Potřebovala by vstřícnější přístup ředitele školy kvůli zlobení chlapce.

P3 se snaží neustále přizpůsobovat dětem a jejich potřebám a hledat nové cesty výchovy.

P4 večer má klid pro sebe a relaxuje.

25. Máte pocit, že jsou některé vaše potřeby nenaplněné? Že je musíte odsunout do pozadí kvůli vykonávání pěstounské péče? Např. nemáte na něco čas (sport, kino ...)

P1 nemá pocit, protože se může koníčkům věnovat i s dívkou.

P2 nemá čas na některé své záliby (čtení, kreslení a háčkování), ale nevádí jí to.

P3 odsunula spoustu věcí, nemá čas na sebe ani své koníčky. Snaží se však se situací vyrovnat a hledat způsoby naplňování svých osobních potřeb.

P4 např. odsouvá návštěvy lékaře, protože nemá hlídání.

P5 má vícero koníčků, takže i když nemůže některý vykonávat, může se věnovat jinému. Nesvazuje ji péče.

26. Které potřeby se vám podařilo prostřednictvím vykonávání pěstounské péče naplnit? Např. emocionální vztahy, citové pouto ...

P1 má se o koho starat a je užitečná.

P2 naplnění z toho, že děti ji mají rády a uspokojení z prospívání dětí, přináší jí radost a je pro ně užitečná.

P3 díky tomu, že nemusí chodit do práce, má více času a může se např. starat o malé hospodářství, což má podle ní smysl na rozdíl od osmihodinového sezení v kanceláři.

P4 spokojenost, že má děti. v dřívějším zaměstnání byla nespokojená a tohle má větší smysl a význam.

P5 naplňuje potřebu někomu pomoci.

27. Máte pocit, že máte potřebné informace k výkonu pěstounské péče?

P1 ne, protože to člověk nemá nikdy a stále se učí, ale nepocituje to jako nedostatek.

P2 myslí, že ano, díky školením od Preventu.

P3 zatím ano, hodně si dohledává sama.

P4 ano a pokud se něco naskytne, okamžitě si to sama zjistí přes internet nebo telefonicky.

P5 v průběhu času se vyskytují informace, které dřív nevěděla, ani ji nenapadlo se na ně zeptat. Často se to týká legislativy.

28. Jak jste spokojena s právní úpravou pěstounské péče? v jakých ohledech by se případně měla změnit?

Podle P1 by měl být lépe finančně ohodnocen pěstoun, který zůstává se svěřeným dítětem doma a nemá možnost si vydělávat v zaměstnání. Také zrychlit proces umisťování dětí do náhradních rodin.

P2 je spokojená, ale uvědomuje si, že je výjimka, protože má jistotu, že rodiče si o děti nebudou žádat zpět a že tedy to úsilí, které do dětí vložila, nikdo nevezme. Zároveň připouští, že posouzení možnosti rodičů žádat zpět o svěřeni dětí do péče je velmi individuální záležitost.

P3 vadí, že biologičtí rodiče mají velké pravomoci, pěstouni musí umožnit setkávání s nimi – bojí se, jak to bude vnímat chlapec, až bude starší. Ale to není vyhraněný názor. Chtěla by vyšší odměnu pěstouna vzhledem k tomu, že se zvyšuje minimální mzda a ceny.

P4 žádný problém nevnímá. Během rozhovoru se později ukázalo, že by nemusela být povinná vzdělávání pro pěstouny, kteří již vychovali biologické děti. A mělo by se urychlit svěřování dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu a zrušit kojenecké ústavy. P5 není spokojená. Větší ohled se bere na biologické rodiče a dítě neustále čeká, než uběhnou různé lhůty.

29. Jak vnímáte povinná školení pro pěstouny – jsou pro vás užitečná?

P1 jsou užitečná a využívá jich ráda.

P2 jsou zajímavá, i kluby, na kterých se scházejí pěstouni a vyměňují si zkušenosti a to je užitečné. Vytváří si tak nové kontakty a známosti.

P3 určitě, sama si vyhledává další školení a vnímá to jako čas pro sebe – je mezi jinými lidmi, v jiném prostředí.

P4 je vnímá jako přítěž, protože má problém s hlídáním dětí během té doby. Ani některá témata jí nepřipadají zajímavá.

Pro P5 jsou užitečná a chodí i na víc kurzů než je vyžadováno.

30. Napadá vás ještě něco, co byste chtěla dodat? Co vám připadá důležité, ale já jsem se na to nezeptala?

P1, P2, P3 nic nenapadá.

P4 se rozmluvila o kojeneckých ústavech – viz ot. č. 28.

P5 mělo by být víc osvěty o pěstounské péči na přechodnou dobu, protože veřejnost si myslí, že se pěstouni finančně obohacují na dětech.

ABSTRAKT

VILINGEROVÁ, I. *Motivace a potřeby pěstounů*. České Budějovice 2017. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce M. Kaczor.

Klíčová slova

pěstounská péče, pěstoun, motivace, potřeby

Bakalářská práce se zabývá pěstouny z hlediska jejich motivace a potřeb. Nejdříve je představena pěstounská péče jako forma náhradní rodinné péče, její legislativní ukotvení a teoretické poznatky, které se k ní a k jejímu vykonávání váží. Krátce je vysvětleno, co je to motivace a jak se váže k pěstounské péči. Stejně tak je vysvětlen význam potřeb.

Pro konfrontaci s těmito teoretickými poznatky byl proveden kvalitativní výzkum formou polostrukturovaných rozhovorů s pěti pěstounkami. Díky výsledkům výzkumu byly zodpovězeny obě výzkumné otázky, z nichž se jedna ptala, jaká je motivace k volbě stát se pěstounem. Druhá výzkumná otázka se ptala, jaké nové potřeby pěstounská role přináší. Motivující se ukázala především pomoc dětem, méně často rozšíření rodiny nebo finanční odměna. Oblasti potřeb pěstounů je vhodné věnovat více pozornosti ze strany doprovázejících organizací. Toto doporučení je důležitým výstupem práce.

ABSTRACT

Motivation and needs of foster parents

Key words

foster care, foster parent, motivation, needs

This bachelor thesis deals with foster parents from the point of their motivation and their needs. The beginning of the thesis introduces foster care as a substitute form of parental care and necessary legislative support together with theoretical findings. The next part of the thesis focuses on brief explanation of the term motivation and its connection with foster care. Additionally, the importance of needs is explained.

After the introduction of these theoretical findings, the qualitative research in form of semi structured conversations with five foster parents has been made. Thanks to the research results, both research questions has been answered. The first one deals with the motivation of becoming a foster parent and the other one considers which new needs a foster care brings. In conclusion, as major factors in foster care proved to be the help for the children and less often the family extension or financial reward. From the accompanying organizations, it is suitable to pay more attention to foster parents' needs. This recommendation is an important outcome of the bachelor thesis.